

VILNIAUS UNIVERSITETAS
FILOLOGIJOS FAKULTETAS

Ugnė Sprainaitė

Literatūros antropologijos ir kultūros studijų programa

**Motinystės artikuliacijos romanuose: Leïla Slimani „Lopšinė“ ir Laura Sintija
Černiauskaitė „Šulinys“**

Magistro darbas

Darbo vadovė doc. dr. Eglė Kačkutė - Hagan

Vilnius, 2023

Turinys

Turinys	1
Santrauka	2
Įvadas	3
1. Metodologinė dalis.....	7
2. Teorinė dalis.....	11
2.1. Motinystės institucija ir motinystės patirtis.....	11
2.2. Motinystės studijos – feminizmo problema	13
2.3. Motinystė neoliberaliame amžiuje	15
2.4. Motinos vaidmuo literatūroje - Medėjos mitas moterų literatūroje	20
3. Analitinė dalis	23
3.1. Besikeičiantis motinystės įvaizdis šiuolaikinėje literatūroje	23
3.2. Motinystės darbo vaizdavimas kūrinuose	28
Išvados	34
Summary	36
Bibliografija.....	37
Internetinių prieigų sąrašas.....	41

Santrauka

Motinstė yra ne tik individuali moters patirtis, tai ir kultūriškai suformuluota, patriarchalinė sistema. Tai institucija, kuri menkina moters potencialą ir leidžia ją kontroliuoti. Motinstė – tema, kuri vis dažniau analizuojama grožinėje literatūroje, žvelgiant iš moteriškosios perspektyvos, suteikiant balsą pačioms motinoms.

Šis darbas yra komparatyvistinis, palyginimui pasirinktas vienas svarbiausių kūrinių motinstės tema moterų literatūroje prancūzų kalba – tai Prancūzijoje gyvenančios marokietės autorės Leilos Slimani romanas „Lopšinė“ (2016) ir lietuvių rašytojos Lauros Sintijos Černiauskaitės romaną „Šulinys“ (2018), pelnęs didelį pripažinimą. Abu romanai yra kūrybinis atsakas į šokiruojančius įvykius, kurie sugestijuoja iš motiniškos patirties kylantį iki šiol neapmąstytą egzistencinį turinį, neartikuluotus išgyvenimus ir socialinius klausimus, kuriems reikalinga platesnė ir ambivalencijai pakantesnė erdvė nei žiniasklaida. Todėl abu romanai kuria viešą diskursyvinę erdvę iki šiol marginalizuotiems žmogiškos patirties aspektams artikuliuoti. Šiame darbe analizuojamos kontraversiškos motinstės patirtys, aiškinamasi, kokie šios patirties aspektai aktualizuojami ir kodėl, keliamas klausimas ką abiejuose romanuose simbolizuoja vaikžudystės motyvas. Remiamasi kritine motinstės teorija, Adrienne Rich aptartu motinstės kaip gyvenimiškos patirties ir motinstės kaip institucijos konfliktu, Elisabeth Badinter, Catherine Rottenberg ir Julie Rodgers teoriniais tekstais.

Raktiniai žodžiai: motinstės institucija, motinstės patirtis, neoliberalizmas, postfeminizmas, infanticidas, motinstės ambivalentiškumas

Įvadas

Motinystė – universalus reiškinys, kuris vis dažniau tampa ir mokslinių tyrimų objektu. Tai svarbi tema pasaulio literatūroje, kur nuo XX amžiaus paskutinio dešimtmečio formuojasi naujas literatūros žanras – motinystės literatūra – daugiausia nagrinėjanti kontraversiškus motinystės aspektus, taip pat ir vaikžudystę (Podnieks ir O'Reilly 2010; Rye 2009). Pasaulio literatūros kontekste žymiausi pastarojo dešimtmečio žanro pavyzdžiai yra Maggie Nelson romanas „Argonautai“ (*The Argonauts*) (2015), Leilos Slimani romanas „Lopšinė“ (2016), Noros Ikstenos „Motinos pienas“ (2015). Grožinių kūrinių motinystės tema vis daugiau rašoma ir Lietuvoje. Vienu pirmųjų tokių kūrinių tapo Vandos Juknaitės apysaka *Stiklo šalis* (1995), kurioje iškeliamą pogimdyvinės depresijos problema. Tarptautinėje feministinėje literatūrologijoje tai plačiai tyrinėjama tema, o Lietuvoje, kur ji nėra plačiai išvystyta, tai dar nauja tyrinėjimų sritis, todėl šiuo darbu siekiama praplėsti feministinės literatūrologijos tyrimų lauką.

Šis darbas yra komparatyvistinis, palyginimui pasirinktas vienas svarbiausių kūrinių motinystės tema moterų literatūroje prancūzų kalba – tai Prancūzijoje gyvenančios marokietės autorės Leilos Slimani romanas „Lopšinė“ (2016) ir lietuvių rašytojos Lauros Sintijos Černiauskaitės romanas „Šulinys“ (2018), pilnės didelį pripažinimą. „Lopšinė“ – tai antrasis rašytojos romanas, apdovanotas svarbiausiu Prancūzijos literatūros apdovanojimu, Gonkūrų premija ir išverstas į daugiau, nei 40 kalbų, taip pat į lietuvių kalbą (vertė Violeta Tauragienė). Pagal šį kūrinių sukurti spektakliai (pavyzdžiui, prancūzų režisierės Pauline Bayle sukurta inscenizacija, kurios premjera įvyko 2019 m. Comédie-Française, Paryžiuje) ir meninis Lucie Borteleau režisuotas filmas *Chanson Douce* (2019). Knygos siužetas, kaip ir daugelis kitų Slimani knygų, yra tiesioginis atsakas į realius, visuomenę sukrėtusius įvykius. Vienas tokių įvykių – 1997 m. devyniolikmetei britei Louise Woodward iškelta byla, už tai, kad ji Jungtinėse Amerikos Valstijose, dirbdama aukle, nužudė prižiūrimą vaiką. (McKenzie 32022) Tačiau romano pasakojimas paremtas ir kitu incidentu, įvykusi 2012 m., kai iš Dominikos respublikos į JAV atvykusi Yoselyn Ortega, dirbusi dviejų vaikų, brolio ir sesės aukle, juos abu mirtinai subadė peiliu. Teismo metu ji nesigailėjo įvykdžiusi nusikaltimą. Specialistai moteriai nenustatė jokių psichozės ženklų, ji visiškai sąmoningai suvokė savo veiksmus, puikiai žinojo, ką padarė ir tai pripažino. (Ransom 2018) Tai įkvėpė Slimani giliau

paanalizuoti šį reiškinių, kodėl auklės, kuriomis tėvai pasitiki, kurios jiems net atrodo esančios tobulos, imasi tokių žiaurių ir šokiruojančių poelgių, be to, pati būdama motina, ji pripažino, kad didžiausia visų tėvų baimė – tai jų vaikų mirtis, jos asmeniškai patirti jausmai taip pat paskatino sukurti romaną. (Héron 2019)

„Lopšinėje“ taip pat pasakojama apie skirtingą dviejų moterų – Miriam ir jos vaikų auklės Luizos motinystės patirtį bei tyrinėjami sudėtingi auklės ir motinos tarpusavio santykiai. Pagrindinė romano tema – ankstyvoji motinystė ir tėvystė - su nauja atsakomybe susijusios baimės ir nerimas. Nagrinėjamos ir socialinės su motinyste susijusios problemos: karjeros derinimas, grįžimas į darbą po motinystės atostogų, vaikų priežiūra, auklės vaidmuo šiandieniniame Vakarų pasaulyje, vyrų ir moterų tėvystės ir darbo derinimo skirtumai, socialinių klasių skirtumai motinystės kontekste, migracijos klausimai, diasporoje gyvenančių žmonių integracijos problemos.

Romane „Šulinys“ taip pat, nors ir netiesiogiai, bet išvelgiame realių Lietuvą sukrėtusių įvykių ženklus. 2007 m. visoje šalyje kilo didelis skandalas dėl Almos Bružaitės, jaunos moters, nužudžiusios savo vaikus istorijos. Tai beprecedentis įvykis, nes vaikus pražudžiusi motina buvo ne tik pasmerkta visuomenės, bet iki šiol ji yra vienintelė moteris nepriklausomos Lietuvos istorijoje nubausta kalėjimu iki gyvos galvos. Iki kol buvo perkelta į Panevėžio moterų pataisos namus, ilgą laiką Bružaitė buvo vienintelė moteris, sėdėjusi Lukiškių pataisos pataisos namuose, kuriuose kalėjo su vyrais. (Karklelienė 2008). Tai visą šalį šokiravęs įvykis, kuris iškėlė klausimą dėl aukos ir budelio vaidmens. 2016 m. Lietuvą sukrėtė kitas vaikžudystės skandalas, kai tėvas į šulinį įmetė du savo vaikus, tačiau buvo pripažintas nepakaltinamu dėl savo psichinės būsenos ir taip išvengė bausmės. (Delfi.lt, 2016) Romane „Šulinys“ gvildenamos tokios temos, kaip nenorminė motinystės patirtis, infanticidas, motinystės ir tėvystės skirtumai, pavydas, ribinė moters psichikos būseną.

Abu romanai yra kūrybinis atsakas į šokiruojančius įvykius, kurie sugestijuoja iš motiniškos patirties kylantį iki šiol neapmąstytą egzistencinį turinį, neartikuliuotus išgyvenimus ir socialinius klausimus, kuriems reikalinga platesnė ir ambivalencijai pakantesnė erdvė nei žiniasklaida. Todėl abu romanai kuria viešą diskursyvinę erdvę iki šiol marginalizuotiems žmogiškos patirties aspektams artikuliuoti. Šiame darbe analizuojamos kontraversiškos motinystės patirtys, aiškinamasi, kokie šios patirties aspektai aktualizuojami ir kodėl, keliamas klausimas ką abiejuose romanuose simbolizuoja vaikžudystės motyvas. Remiamasi kritine motinystės teorija, Adrienne Rich aptartu motinystės kaip gyvenimiškos

patirties ir motinystės kaip institucijos konfliktu, Elisabeth Badinter, Catherine Rottenberg ir Julie Rodgers teoriniais tektais.

Tyrimo objektas – motinystės reprezentacija dviejuose šiuolaikiniuose romanuose, Leilos Slimani „Lopšinė“ ir Sintijos Černiauskaitės „Šulinys“.

Tyrimo tikslas. Aptarti šiuolaikinėje moterų literatūroje kuriamą motinystės sampratą analizuojant vieną svarbiausių šiuolaikinės prancūzų literatūros tekstų motinystės tema – Leilos Slimani romaną „Lopšinė“ bei lietuvių autorės Lauros Sintijos Černiauskaitės romaną „Šulinys“, kuriame aktualizuojamos netradicinės, ribinės, transgresyvos motinystės bei tėvystės patirtys. Atsakyti į klausimą, kam naudojamas šiuose romanuose svarbus vaikžudystės motyvas ką jis atskleidžia ir kokius klausimus apie šiuolaikinę motinystę kelia, ką galimai sako apie motinystės sampratą ir besikeičiantį motinų įvaizdį šiuolaikinėse Prancūzijos ir Lietuvos kultūrų kontekstuose.

Tyrimo uždaviniai:

- Apibrėžti tyrimui naudingas teorines motinystės teorijos sąvokas
- Aptarti romanuose aktualizuojamus motinystės aspektus.
- Nustatyti, ką simbolizuoja romanuose vaizduojamas vaikų nužudymas.

Tyrimo metodas. Feministinė literatūros kritika, motinystės teorija.

Problema. Kodėl dviejuose skirtingomis kalbomis parašytuose šiuolaikiniuose romanuose motinystės tema aktualizuojama pasitelkiant vaikžudystės motyvą? Ką tai liudija apie kultūrinėje savimonėje veikiančias su motinyste susijusias nuostatas ir jų simbolinį turinį.

Sąvokos. *Motinystės institucija (motherhood as institution)* – socialinis mechanizmas, reguliuojantis motinų elgesį taip, kad jis atitiktų patriarchalinės visuomenės lūkesčius, jos nustatytas normas (pvz. nuostatas, kad kiekviena moteris natūraliai turi motiniškąjį instinktą, kuris ją verčia visiškai atsiduoti vaiko poreikiams), kitaip tariant – teorija to, kokia *kokia turėtų būti motinystė, įsivaizdavimas.*

Motinystės patirtis (motherhood as experience) – tai reali, individuali kiekvienos motinos patirtis, kuri dažnai neatitinka institucijos reikalavimų; trumpai – *kokia yra motinystė.* (Šios sąvokos apibrėžiamos remiantis Adrienne Rich teorija, išdėstyta knygoje „Iš moters gimusi“ (origin. „Of Woman Born: Motherhood as Experience and Institution“ (1976)

Neoliberalizmas - tai teorija, kuri teigia, jog žmonijos gerovė yra pasiekama ekonominės nepriklausomybės, galimybės jaustis ekonomiškai laisvais dėka. Veikiantis kaip ideologija, neoliberalizmas skatina vartotojiškos visuomenės kūrimąsi, ekonomikai parankios konkurencijos vystymąsi, didinant socialinę nelygybę ir skirtingų visuomenės grupių atskirtį. Tai, kaip neoliberalizmas paveikia moterų, ypač motinų gyvenimus ir didina atskirtį tarp jų, aprašė Catherine Rottenberg, straipsnyje „*Neoliberal Feminism and the Future of Human Capital*“ (2017)

Postfeminizmas – tai šiandieniniame populiariajame diskurse vyraujanti idėja akcentuojanti tam tikrų, pavienių moterų įgalinimą ir tai, kad jos turi galimybes pačios priimti įvairius sprendimus. Tuo pačiu, pateikiama prielaida, kad feminizmas yra nebereikalingas, jo kelti tikslai jau pasiekti, moterų teisė būti lygiomis su vyrais yra iškovota. Postfeminizmo kritikė, kuria remiamasi šiame darbe – Rosalind Gill ir jos tekstas „*Neoliberal Feminism and the Future of Human Capital*“ (2017)

1. Metodologinė dalis

Tam, kad būtų pasiekta darbe užsibrėžtų tikslų, tyrime remiamasi su motinyste susijusia teorine ir kritine moterų literatūros bei motinystės teorijos medžiaga, kurioje aiškinamos su motinyste, kaip institucionalizuota patriarchaline patirtimi neoliberaliame, postfeministiniame pasaulyje susijusios problemos.

Pagrindinis teorinis tekstas, kuriuo remiamasi šiame darbe – steigiamasis kritinės motinystės teorijos veikalas, Adrienne Rich knyga „Of Woman Born: Motherhood as Experience and Institution“ (Rich 1976). Rich dalinasi savo, kaip poetės, feministės, moters ir motinos asmenine patirtimi, teigdama, kad visi šie patyrimai nėra grynai asmeniniai, nes jie, kaip ir visoms moterims bei motinoms yra primesti patriarchalinės struktūros. Studijoje remiamasi istoriniais faktais, literatūriniais pavyzdžiais bei moksliniais tyrimais. Rich iškėlė teoriją apie skirtį tarp motinystės, kaip gyvenimiškos patirties bei primestų lūkesčių motinoms, kuriuos sukūrė patriarchalinė visuomenė, kuriuos ji pavadina motinystės institucija. Knygos paskutinis skyrius „Violence: The Heart of Maternal Darkness“ yra skirtas tamsiajai motinystės patirčiai analizuoti, remiantis literatūriniais bei realiais pavyzdžiais, aprašomi skaudžiausi motinystės patyrimai, susiję su vaikžudyste bei smurtu prieš vaikus. Ieškoma atsakymų į klausimą, kaip patriarchalinė socialinė santvarka paskatina moteris pakelti ranką prieš save ar savo vaikus. Rich akcentuoja faktą, kad žvelgiant istoriškai, visais laikais buvo moterų, nužudžiusių vaikus. Tam priežasčių galėjo būti daug: moterys suprato, kad neturi ekonominių galimybių, dėl skurdo, jos emociškai nebuvo pasiruošusios, dėl žinių trūkumo, dėl gimstamumo kontrolės, nesant galimybės pasidaryti abortą. Dar viena priežastis – tai jaučiamas beviltiškumas, praradus savo pačios gyvenimo kontrolę, pasak Rich, motinystė be autonomijos sukelia kontrolės praradimo jausmą. Knygoje iškeliamą abejonę dėl įgimto motiniško instinkto egzistavimo bei išvelgiama tai, kad motinystė yra ne tik natūrali, biologinė funkcija, bet ir kultūrinis, ideologinis konstruktas, kuriuo remiantis, kontroliuojamas moters gyvenimas ir taip siekiama ekonominių ir socialinių tikslų.

Gill Rye „Narratives of Mothering: Women's writing in contemporary France“ knygoje aptariamos motinystės artikuliacijos prancūzų literatūroje. Tai svarbus darbas prancūzų moterų literatūros studijoms,. Šiame veikale identifikuojama ir vaiko mirties problema, jos poveikis motinai, tačiau autorės aptartuose kūriniuose į vaiko mirties patirtį

žvelgiama kitaip (abiejuose kūriniuose kalbama apie staigią kūdikių mirtį ir ilgametį motinų gedulą), nei į „Lopšinėje“ aprašytą vaikžudystę, dėl to šis tiriamasis rašto darbas –naujas įnašas į prancūziškos literatūros motinystės studijas.

Savo darbe taip pat remsiuosi lietuvių mokslininkų tyrimais, vienas pagrindinių yra Solveigos Daugirdaitės straipsnis „Motinystė tarp feminizmo teorijos ir praktikos“ (Daugirdaitė, 2001). Autorė aptaria feminizmo požiūrį į motinystę, stebi pokyčius, kurie įvyko motinystės studijų tyrimo lauke. Šiame straipsnyje aptariami kiti šaltiniai, naudojami mano darbe. Vienas iš jų yra kanoninis feminizmo tekstas - Simone de Beauvoir „Antroji lytis“ (1996), kuris aktualus iki šių dienų, tiriant motinystės instituciją. Daugirdaitė pastebi, kad „Antrojoje lytyje“ kritikuojamas požiūris į moterį kaip į fiziologinę būtybę, reikalingą organizmų rūšies išsaugojimui, giminės pratęsimui, požiūrį, kuris teigia, kad moteris beveik tėra biologinis organizmas ir ji savo gyvenimo pilnatvę pasiekia realizavusi save kaip motina. Straipsnyje stebima Beauvoir įtaka savo ir vėlesnių kartų moterims ir patriarchalinei visuomenei. Trumpai aptariamas ir minėtas Rich darbas (1976), kuriame aptariamos problemos, susijusios su antrąja feminizmo banga: motinos ir dukters santykis, matrofobija, vaikžudystė. Daugirdaitė taip pat apžvelgia rašytojos, filosofės Julia Kristeva psichoanalitinę esė „*Stabat Mater*“ (Kristeva 1995), kuriame kalbama apie Mergelės Marijos kultą ir jo poveikį visuomenei, sampratos apie motinystę ir patį moteriškumą pokyčiai.

Tyrimė remiamasi teorine ir kritine medžiaga, kurioje aiškinamos su motinyste neoliberaliame pasaulyje susijusios problemos. Vienas pagrindinių teorinių šaltinių yra Élisabeth Badinter knyga „The Conflict: how modern motherhood undermines the status of women“ (origin. „Le Conflit: la Femme et la Mère“, 2010). Šioje knygoje išsamiai analizuojama tai, kaip motinystė veikia moters vaidmenį visuomenėje, ypač jautriai paliečia problemas, susijusias su motinystės ir karjeros derinimu. Autorė remiasi įvairių šalių praktikomis nors daugiausiai dėmesio skiria situacijai Prancūzijoje. Aptariamos problemos, susijusios tiek su biologija, tiek su tuo, kas moterims yra sociumo „primesta“: svarstoma ar motinystės instinktas yra realus, kiekvienai moteriai įgimtas, ar tai socialinis konstruktas, ir kaip visa tai derinama su pačios jos interesais, jos karjera ir laisvėmis. Taip pat paliečiamas tėvystės (fatherhood) aspektas ir svarstoma kokie yra skirtumai tarp vyro ir moters vaidmens tėvystėje (parenthood), šeimoje ir visuomenėje.

Šiam darbui taip pat pasitelkta Marie Carrière knyga „Médée Protéiforme“ (2012). Šioje studijoje nagrinėjamas Medėjos mitas, aptariama kaip jis keitėsi istorijos tėkmėje ir kokį indėlį turėjo moterų literatūros tyrimams. Knygoje lyginamuoju metodu analizuojama

Medėjos mito svarba feministinei literatūrai, lyginami tekstai, kuriuose mitas įgyja moterišką balsą, yra aprašomas iš moters perspektyvos. Iš psichoanalitinio požiūrio žvelgiant, keliami idėja apie motinystės dvilypumą bei pasąmonėje slypinčius infanticido potraukius. Autorė apžvelgia Medėjos mito intertekstą šiuolaikinėje literatūroje, kurioje iškyla vaikžudystės motyvas.

Kitas šaltinis, kuris svarbus mano analizei – tai Catherine Rottenberg straipsnis „Neoliberal Feminism and the Future of Human Capital“ (2017). Čia svarstoma moters asmeninio gyvenimo, karjeros ir motinystės derinimo problema, aptariamas neoliberaliojo feminizmo - postfeminizmo poveikis šiuolaikinėms moterims. Apžvelgiama tai, kaip motinystė tapo visuotinės ekonomizacijos įrankiu. Analizuojama tai, kaip postfeminizmas pakeitė visuomenės požiūrį į motinystę. Ypač detalai aprašoma šiuolaikinių vidurinėsios klasės moterų, merginų motinystės patirtis, kuomet jos yra priverstos laikytis tam tikrų neoliberalios visuomenės primestų taisyklių ir planuoti savo gyvenimą taip, kad atitiktų neoliberalios ideologijos diktuojamas nuostatas. Balansas – svarbi neoliberaliosios epochos sąvoka, nes kiekvienas žmogus skatinamas siekti pusiausvyros tarp darbo ir asmeninio gyvenimo, vardan tariamos ekonominės laisvės. Moterims tai tampa iššūkiu, nes vis dar iš jų tikimasi, kad sėkmingai vykdys nuo seno joms skirtas pareigas : gimdys, augins vaikus, rūpinsis vyru ir šeima, bet tuo pačiu – kurs žmogiškąjį kapitalą – investuos į save tam, kad nuolat didintų savo kaip darbo jėgos vertės augimą. Kadangi moterų reprodukcinis laikotarpis, kuomet yra daugiausiai tikimybės sėkmingai pastoti ir pagimdyti sveiką vaiką ir metas, kai jos turėtų daugiausiai laiko skirti savo išsilavinimui ir įsitvirtinimui darbo rinkoje yra tas pats, jos priverstos spręsti šeimos ir darbo konfliktą. Ir nors populiariojoje kultūroje skelbiama kitaip, kad moterys jau iškovojo lygybę ir gali turėti viską, kad joms nebėra reikalo rinktis, realybėje to pasiekia tik maža, nors ir labiausiai girdima, dalis. Dažniausiai tai yra vidurinėsios klasės merginos, kurios vis dažniau renkasi karjerą, siekia vis aukštesnės socialinės padėties, atideda motinystę vėlesniam laikui, ją nukelia į antraeilį planą. Straipsnyje aktualizuojama ir tai, kad karjeros dažnai siekiama kitų moterų sąskaita, savo kitus rūpesčius, tokius, kaip rūpinimasis vaikais, namais, užkraunant joms, toms, kurios, pasak neoliberalios ideologijos, mažiau stengiasi arba gyvena skurdesniuose pasaulio regionuose. Straipsnyje aptariama kaip postfeministinis neoliberalizmas sukuria didelę atskirtį tarp pačių moterų, susijusių su socialine, klase, dažnai – ir rasine, tautine tapatybe bei tarsi nutildo būtinybę moterims burtis ir toliau kovoti už lygias teises.

Tyrimo medžiaga. Problemos analizuojamos remiantis dviem romanais: Leila Slimani „Lopšinė“ (2016) ir Laura Sintija Černiauskaitė „Šulinys“ (2018). Tyrimui pasirinkti

būtent šie kūriniai, nes lyginant juos, galima plačiau įvertinti motinystės artikuliacijų skirtumą lietuviškoje ir prancūziškoje literatūroje. Abu romanai sulaukė didelio visuomenės pripažinimo: „Šulinys“ buvo nominuotas Metų knygos (prozos) rinkimuose, 15min metų knygos rinkimų geriausios lietuvių grožinės literatūros apdovanojimuose pateko į penketuką bei 2018 metų kūrybiškiausių knygų dvyliktuką, o „Lopšinė“ laimėjo pagrindinį prancūzų literatūros apdovanojimą – Gonkūrų premiją, taip pat knyga buvo išversta į maždaug keturiasdešimt kalbų. Jos vertimas į anglų kalbą įtrauktas į „New York Times“ 2018 m. geriausių knygų dešimtuką. 2019 m. režisierė Lucie Borleteau sukūrė to paties pavadinimo romano ekranizaciją. Abu romanai analizuoja motinystės dvilypumo ir infanticido klausimus, ieško atsakymų į tai, kas moteris priveda prie šio žingsnio.

2. Teorinė dalis

2.1. Motinystės institucija ir motinystės patirtis

Adrienne Rich (1929-2012) – viena žinomiausių bei įtakingiausių XX a. II pusės Amerikos poečių, prozininkų, puikiai pažįstama ir Lietuvos skaitytojams, nes jos kūryba versta ir į lietuvių kalbą (pvz. žurnale „Metai“ 2001m. Nr. 12 publikuoti Artūro Valionio ir Laimos Kreivytės iš anglų kalbos versti eilėraščiai, tame pačiame numeryje taip pat spausdintas jos prozos tekstas, kurį iš anglų kalbos vertė Rasa Drazdauskienė). Daugiau nei trisdešimt metų buvusi žinoma kaip feministė poetė, prozininkė, ji 1976 m. išleido ne grožinės literatūros veikalą „Of Woman Born“ (liet. „Iš moters gimusi“) – vieną svarbiausių feminizmo, motinystės studijų darbų. Šioje knygoje aprašoma moters padėtis visuomenėje ir motinos vaidmuo sociume, joje Rich dalinasi savo asmenine motinystės patirtimi (ji – trijų sūnų motina) ir tyrinėja institucionalizuotą motinystę patriarchaliniame pasaulyje. Nors knyga išleista 1976 m., daugiau, nei prieš 45 metus, tebėra aktuali šiandieniniam pasauliui, kadangi problemos, tebėra išlikusios, pagrindinė jų – patriarchato diktuojama matrica kaip turi gyventi moteris, kokia ji turi būti motina ir išvis, kad moters gyvenimas be motinystės nėra laikomas pakankamai prasmingu.

Adrienne Rich pastebi, kad motinystė yra kultūriškai suformuluota, patriarchalinė sistema. Tai institucija, kuri menkina moters potencialą ir leidžia ją kontroliuoti. Anot Rich, „motinystė turi istoriją ir ideologiją“, knygoje apžvelgiama kaip istoriškai keitėsi požiūris į motinystę: nuo neolito laikų, kai motinystė buvo dievinama, laikoma moteriai duota galia, kurią ji pati valdė, buvo už ją atsakinga, iki tol, kol vardan ekonominių ir socialinių tikslų, iš jos buvo atimta ši galimybė ir pradėta motinystę kontroliuoti. Komentuodama motinystės institucijos sąvoką A. O'Reilly teigia, kad motinystė yra ne tik natūrali, biologinė funkcija, bet ir kultūrinis konstruktas, kuris keičiasi su laiku ir priklauso nuo vietos. Universalus motinystės įvaizdžio nėra.

Rich išskiria du pagrindinius šios patriarchalinės motinystės institucijos bruožus, kurie yra motinoms itin kenksmingi. Tai yra mitas, kad kiekviena moteris yra gimusi būti motina, kad tai yra jos pagrindinė pareiga ir moterys turėtų visiškai atsiduoti motinystei, nes tai svarbiausia egzistencinė jos pareiga. Antrasis - tai faktas, jog nors motinoms priskiriama

atsakomybė už vaikų auginimą, tačiau sąlygas, kuriomis šios pareigos turi būti atliekamos, nustato kiti.

Motinystės ideologija motinystę laiko natūralia moters būties, esmine jos egzistencijos dalimi. Tai išreiškiama įsitikinimu, jog kiekviena moteris jau turi įgimtus gebėjimus, polinkius ir troškimus, kurie reikalingi vaikui auginti. Kadangi šie gebėjimai yra vertinami kaip natūralūs, kuriama prielaida, jog moteris jau gimsta pasiruošusi intensyviai motinystei. Rich savo knygoje aprašo natūralios intensyvios motinystės ideologiją, kuri yra giliai įsirėžusi į mūsų kultūrinę savimonę. Pagal šią idėją, motinystė iš prigimties turėtų būti orientuota į vaikus, reikalaujanti daug darbo ir finansinių sąnaudų. Vakarų kultūra diktuoja taisyklę, kad tik biologinė vaiko motina yra pajėgi atliepti visus vaiko poreikius, tik ji gali dovanoti besąlyginę meilę ir visokeriopą rūpestį atsisakydama savęs. Kaip knygoje teigia Andrea O'Reilly (2004): vaikams reikia meilės ir rūpesčio, bet tai kultūra, o ne pats vaikas reikalauja, jog vien tik jo motina juos suteiktų. Išskirtinę atsakomybę už vaikus motinai suteikia visuomenės kultūrinės nuostatos. Pasak Rich, nėra nei vieno tokio tarpasmeninio ryšio, kuomet būtų įmanoma nuolat, kiekvieną sekundę jausti besąlyginę meilę kitam.

Motinystė yra ambivalentiška, kartais net priešiška vaikams – motina jiems gali jausti tiek meilę, tiek pyktį ir/ar neapykantą. Kadangi visuomenė motinai primeta besąlyginės meilės savo vaikui lūkesčius, ji jaučia didžiulę kaltę, kad ją aplanko ir neigiamos emocijos, tokios kaip pyktis ar neapykanta. Prievarta, kuria bandoma sukurti motinos meilę ir atsidavimą, gali privesti prie smurto ar net mirties. Motinystė – tai procesas, kuriame gausu nuolat vykstančių pokyčių, jausmų, kurie dažnai vienas kitam prieštarauja, pavyzdžiui, agresyvaus pykčio ir švelnaus jautrumo. Nei kaip idėja, nei kaip patirtis ji nėra statiška ar stabili.

Rich aprašo daugybę atvejų iliustruojančių, kad visais laikais buvo moterų, negalinčių, nenorinčių auginti vaikų. Viena pagrindinių priežasčių – neigiamas krikščioniškas požiūris į nevedybinius santykius ir nesusituokusių motinų demonizavimas. Tačiau tai ne vienintelė priežastis - daugybė jų, susijusių su ekonominėmis, socialinėmis, finansinėmis problemomis kartais pasiekia kraštutinumą ir renkasi infanticidą. Dažnai tapimas motina nėra pasirinkimas, laisvai priimtas pačios moters. Sara Ruddick (1995) taip pat pažymi, kad motinystė neturėtų būti apibrėžta jokiais terminais, taisyklėmis, kiekvienos motinos atsidavimas vaikui gali būti kitoks bei priklausyti nuo daugybės faktorių. Elisabeth Badinter vadovaujasi idėja, kad motina nebūtinai privalo būti mylinti, pažymi, jog XVII – XVIII a. Prancūzijoje vaikžudystė buvo itin dažna ir teigia, jog tai turėtų suponuoti, jog

įgimtas motinystės instinktas yra abejotinas reiškinys. Kaip pastebi Rich, daugybė moterų istorijoje tapo motinomis neturėdamos teisės rinktis ir teigia, kad autonomijos ir pasirinkimo galimybės neturėjimas gali nuvesti prie kontrolės praradimo jausmo: „motinystė be autonomijos, be galimybės rinktis yra vienas iš greičiausių kelių, vedančių į jausmą, kad motina yra praradusi kontrolę“ (Rich, 1976, 264) ¹Kontrolės praradimas, suvokimas, kad negali valdyti savo gyvenimo, gali nuvesti prie įvairių sprendimų, kraštutinumai gali pasireikšti vaikžudyste.

Taigi, feministinė motinystės teorija įveda motinystės institucijos sampratą. Motinystės institucija – tai patriarchalinė nuostata, nurodanti motinystės taisykles, siejamas su idėja, kad motinystės instinktas yra įgimtas visoms moterims. Tačiau motinos meilė vaikui nėra universali ir pastovi, ne visos motinos gimdo vaikus savo noru, nei vienas žmogus negali pastoviai jausti meilės ir teigiamų emocijų, tačiau verčiamos paklusti tokiai simbolinei tvarkai moterys dažnai jaučia kaltę dėl pykčio, agresijos savo vaikams ir nemoka tvarkytis su motinystės dvilypumu. O nekontroliuojamas motinų ambivalentiškumas gali turėti ir tragiškų padarinių, kokie ir vaizduojami aptariamuose romanuose. Rich teorija svarbi analizuojant romanus „Lopšinė“ ir „Šulinys“, kadangi juose pateikiama motinystės institucijos žalinga įtaka motinystės praktikai.

2.2. Motinystės studijos – feminizmo problema

Feminizmo teorijoje motinystės sąvoka kinta. Simone de Beauvoir „Antrojoje lytyje“ (Beauvoir 1949) aprašė kontracepcijos vaidmenį moters gyvenime, išryškino moters laisvės kontroliuoti savo prokreaciją svarbą. Beauvoir kritikuoja visuomenės požiūrį, kuomet moteris save visiškai realizuoja tik tuomet, kai ji tampa motina, o jos darbai, pasiekimai karjeros srityje dažnai lieka antraplaniais. Tuo metu, kai buvo rašoma „Antroji lytis“, moterims buvo išties sudėtinga suderinti karjerą, kūrybą su vaikų auginimu. Kontracepcija, įskaitant kontraceptines tabletes, kurios moteris įgalino pačias rūpintis kontracepcija, Prancūzijoje legalizuota 1967 m. Abortai legaliai atliekami tik nuo 1975 m., iki tol nenorinčios gimdyti moterys nėštumą nutraukti galėjo tik nelegaliais, dažniausiai drastiškais būdais, rizikuodamos savo gyvybe, o tuo pat metu virsdamos nusikaltėlėmis, kurios nusižengia šalies įstatymams (vienas pavyzdžių aprašytas Annie Ernaux autobiografiniame romane „L'Événement“ (liet. „Įvykis“ – išversta 2023, vert. Violeta Tauragienė) (Ernaux,

¹ motherhood without autonomy, without choice, is one of the quickest roads to a sense of having lost control

2001), kuriame ji pasakoja apie savo patirtį, kai buvo priversta pasidaryti abortą antihigieniškais, pavojingomis moters gyvybei „pogrindžio“ sąlygomis. Šis romanas sulaukė didelio skaitytojų dėmesio, 2021 rež. Audrey Diwan sukūrė filmą tuo pačiu pavadinimu. „Antroji lytis“ pabrėžė reprodukcinės laisvės ir laisvo motinystės pasirinkimo svarbą psichinei motinų sveikatai ir vaikų gerovei.

Solveiga Daugirdaitė straipsnyje „Motinystė tarp feminizmo teorijos ir praktikos“ pastebi, kad Vakarų pasauliui būdingas dualistinis mąstymas, kuomet siela atskiriama nuo kūno, turi įtakos ir motinystės sąvokai. Kadangi Vakarų mąstymas yra paveiktas krikščioniškųjų idėjų, kurios teigia, kad Jėzus Kristus – Dievo ir žmogaus sūnus, iš to brėžiama paralelė ir su dieviškuoju - tėviškuoju bei žemišku žmogiškuoju - motiniškuoju vaidmeniu jo pradėjimui. Krikščioniškoje filosofijoje kūniškumas siejamas su nuodėme, netobulumu. Žmogumi Kristus tampa tik per motiną, įgyja žmogiškąjį kūną, nes Mergelė Marija jį pagimdė, o tai, kas dvasiška, šventa – tai priklauso Dievui Tėvui. Todėl Vakarų kultūroje įprastai vyras siejamas su protiniais, dvasiniais pasiekimais, o moteris laikoma susijusia su kūnu, nuo jo priklausoma ir savo kūrybinę galią ji geriausiai realizuoja per reprodukciją. Taigi tam, kad moteris galėtų siekti panašių tikslų, kaip buvo įprasta siekti vyrams, t.y. mokytis, užsiimti mokslais ir kita veikla, susijusia su mąstymu, ji turėjo atsiriboti nuo kūno, nuo reprodukcijos. Todėl ilgą laiką, nuo pat sufražizmo laikų, kai moterys buvo pradėtos priimti į universitetus, įprastai išsilavinimo siekiančiosios buvo netekėjusios ir neturinčios vaikų (nors buvo išimčių, pvz. Marie Curie) Taigi, atrodytų, kad moteriai reikėjo tarsi nutildyti savo kūną, kad ji būtų išgirsta kaip asmenybė.

Šiandien vienas svarbiausių moterims kylantis klausimas yra motinystės ir karjeros derinimas. Šiuolaikinėje Vakarų visuomenėje moterys dažnu atveju gali siekti karjeros ir gimdyti bei auginti vaikus. Tačiau visuomenės lūkesčių akivaizdoje motinos išgyvena negatyvias, slegiančias emocijas. S. Daugirdaitė anksčiau minėtame straipsnyje akcentuoja psichologines kliūtis: „patriarchatas „postfeministiniuose“ Vakaruose valdo šiandien moteris per jų savigraužą ir baimes“ (Daugirdaitė 2001), kitaip tariant visuomenė moteris verčia nuolat jaustis nepakankamai geromis, priekaištauti sau dėl to, kad nesugeba būti tobulos motinos. Šiame darbe analizuojamuose romanuose aprašoma kaip šis kaltės, nepilnavertiškumo jausmas gali turėti neigiamos įtakos tiek vaikų augimui, tiek pačiai motinai, kaip asmenybei.

Julia Kristeva esė „Stabat Mater“ aprašo Vakarietiškoje sąmonėje gyvą tobulos motinos vaizdinį, paremtas Mergelės Marijos kultu. Pasak Kristevos, krikščionybė diktuoja, jog moters būtis esmė yra motinystė: „krikščionybė, be abejojimo, yra rafinuočiausias simbolinis

konstruktas, kur moteriškumas (...) sutelktas motinystėje" (Kristeva 1995, 495). Kartu su šiuo simboliu, sukuriama realybės dažnai neatitinkantys lūkesčiai moterims ir motinoms. Kaip jau buvo rašyta anksčiau, Vakarietiškoje civilizacijoje moteriškumo sąvoka yra susipynusi su motinyste. Tai, kas turėtų būti suprantama kaip religinė simbolika, suvokiama kaip pasaulietinio gyvenimo siekiamybė – tiek visuomenė, tiek pati moteris kelia sau nerealius reikalavimus. Mergelei Marijai skiriami tokie titulai, kaip: Motina tyriausioji, skaisčiausioji, nepalytėtoji, nesuteptoji, motina meilingoji, stebuklingoji, geroji patarėja, jai priskiriamos savybės kaip visiškas atsidavimas savo vaikui, paslaptingoji, nusidėjėlių gynėja, nuliūdusiųjų paguoda, saugumo įvaizdis ir kitos. Motinai nevalia turėti asmeninių aistrų, kitų tikslų ir problemų, nesusijusių su vaikų auginimu, jos neturėtų jausti kitų jausmų, išskyrus besąlyginę meilę ir visokeriopą rūpestį. Siekiančios kitų dalykų, skiriančios laiką, pastangas tam, kas nėra susiję su vaikais, motinos laikomos savanaudėmis, neatitinkančiomis visuomenės standartų, todėl nepakankamai geros. Tai gali motinoms sukelti kaltės, savigraužos jausmus. Žinoma, pasiekti visų šių savybių kiekvienai motinai realiame pasaulyje yra neįmanoma, dėl to kyla nepasitenkinimo jausmas. Vis dažniau pripažįstama, kad motinystė ne tik pozityvi ir turtinanti, bet ir sudėtinga, visomis prasmėmis sekinanti patirtis. Gali būti, kad su šiuo suvokimu susijęs ir moterų rašytojų susidomėjimas ambivalentiškais motinystės patirtimis.

Taigi motinystė yra vis dažniau feministinėje literatūroje tyrinėjamas klausimas. Žvelgiant istoriškai, iš motinų visais laikais buvo reikalaujama visapusiško atsidavimo vaikui ir jo auklėjimui, nuolatinės meilės, tačiau tai neatitinka realybės. Motinos neatitinkančios visuomenės standartų, jaučia kaltę, savigraužą. Šiandien feminisčių veikaluose vis dažniau keliama abejonė dėl reprodukcijos būtinybės visoms moterims ir dėl galimybių ją visavertiškai taip, kaip iš moters reikalaujama, realizuoti. Šiame darbe analizuojamuose romanuose aprašoma kokią neigiamą įtaką turi nerealistiniai lūkesčiai moterims ir motinoms

2.3. Motinystė neoliberaliame amžiuje

Gyvenant kapitalistiniame pasaulyje, sunkiai galime išvengti ekonomizacijos proceso, kuris vyksta vis intensyviau ir yra vienas pagrindinių šiandien Vakarų pasaulyje vyraujančios ideologijos – neoliberalizmo bruožų. Ekonomizacija – tai ne ekonominių dalykų, veiklų, sričių, subjektų konvertavimas į ekonominius² (Caliskan K., Callon M., 2009), o neoliberalizmas veikia taip, kad subjektą įvairiose gyvenimo situacijose paverčia

² The common feature of these diverse processes is the adoption of specific economic elements and entrepreneurial practices in spheres of life that used to be organized according to other logics and ethic.

rinkos dalyviu. Šiandieninis neoliberalus socialinio ir politinio gyvenimo ekonomizavimas išsiskiria tuo, kad kiekvieną asmenį įtraukia į žmogiškojo kapitalo kūrimą (Harvey 2015)

Neoliberalizmas – tai teorija, kuri teigia, jog žmonijos gerovė yra pasiekama ekonominės nepriklausomybės, galimybės jaustis ekonomiškai laisvais dėka. Veikiantis kaip sistema, jis diktuoja hegemoninį Vakarų pasaulio diskursą bei formuoja individų mąstymą. Neoliberalizmas motyvuoja individo finansinės nepriklausomybės siekį, tuo pačiu skatinant konkurenciją, kas neišvengiamai veda prie socioekonominės nelygybės, nes visuomenėje, kurioje stipri konkurencija, pranašesni yra tie, kurie turi geresnes galimybes. Tai ideologija, kuri paprastai yra pateikiama iš pozityviosios pusės, dėl to žavi dažną mūsų kartos atstovą. Kapitalizmui pataikaujantis, tariamą finansinę laisvę sau galintis leisti žmogus tapęs sėkmingo, o taip pat ir laimingo individo įvaizdžiu, o šiandieninės medijos leidžia tai pateikti ir kaip tam tikrą normą, tarsi kiekvienas privalo siekti to, kad galėtų laisvai dalyvauti ekonominėje rinkoje. Vartotojiškumas - neatsiejama neoliberalizmo dalis, o žadama laisvė, nepriklausomybė tėra iliuzija, kuriama vardan kapitalo didinimo. Žmogus į šią sistemą yra įsukamas tam, kad visą gyvenimą išliktų vartotoju, nuolat kuriančiu pridėtinę vertę. Asmens gyvenimo tikslu tampa investicija į save tam, kad jis vėliau pritrauktų naujus investuotojus. Politikos teoretikė Wendy Brown tai pavadino neoliberaliu žmogiškuoju kapitalu: „asmenys ir valstybės suprantamos pagal šiuolaikinės įmonės modelį, tikimasi, kad tiek asmenys, tiek valstybės elgsis taip, kad maksimaliai pagerintų savo kapitalinę vertę šiuo metu ir padidintų savo kainą ateityje, ir tiek asmenys, tiek valstybės tai daro pasitelkdami verslumo, investavimo į save ir (arba) investuotojų pritraukimo praktiką.“ (2015, 22)³ Yra sukuriamas perspektyvus pažadas – kad tinkamai į save investuojant, atidžiai planuojant ir teisingai elgiantis, gyvenant pagal tam tikrą neoliberalizmo tvarką, laikantis geros sekos, bus pasiekta laisvė. Skatinama individualizacija, suteikianti tam tikrą tariamą nepriklausomybę, bet tuo pačiu, ji tampa savotiška prievole. O jei individui nepasiseka, jis pats dėl to laikomas kaltu, tie, kurie neįgyvendina neoliberalizmo ideologijos sukurtų tikslų, teigiama, kad jie nepakankamai stengėsi, per mažai į save investavo, dėl to nepasiekė žadėtos naudos.

Moterys taip pat sudaro žmogiškąjį kapitalą, bet anksčiau jos dažnai dirbdavo nemokamai (prižiūrėdavo namus, vaikus), šiandien jos beveik lygiavertės su vyrais darbo

³ Both persons and states are construed on the model of the contemporary firm, both persons and states are expected to comport themselves in ways that maximize their capital value in the present and enhance their future value, and both persons and states do so through practices of entrepreneurialism, self-investment, and/or attracting investors.

rinkos veikėjos ir susiduria su nauju iššūkiu: kaip investuoti į savo karjerą, kai metai, kurie paprastai yra skiriami studijoms, įsitvirtinimui darbo rinkoje sutampa su reprodukcinio laikotarpiu. Visuomenė, anksčiau svarbiausia moterų pareiga laikiusi reprodukcinę funkciją bei rūpinimąsi savo šeima, vyru, šiandien kelia dvigubus reikalavimus: kad moterys siektų karjeros, taptų finansiškai nepriklausomos, bet taip pat, kad taptų motinomis, žmonomis, besirūpinančiomis šeima. Vienu pagrindinių siekių moters gyvenime tapo rasti balansą tarp šių dviejų jai sociumo skiriamų užduočių. Kaip pastebi Rottenberg, pusiausvyros tarp darbo ir šeimos ieškojimas tapo ne tik laimės siekio sinonimu, bet ir normalizuojančia matrica, kuri veikia visas karjeros siekiančias vidurinėsios klasės moteris (nepaisant ar jos heteroseksualios, ar ne) ir kontroliuoja jų siekius, troškimus ir elgesį. (Rottenberg 2017) Kitaip tariant, balansas tapo norma, kurios siekti moteris verčia sociumas. Balanso idėja tarp profesinio ir šeimos gyvenimų vis dažniau įtraukiama į liberalaus feminizmo ir net postfeminizmo naratyvą. Balansas tampa visuotine norma ir yra pateikiamas kaip pagrindinis tikslas, kurio turėtų siekti šiuolaikinė moteris. Rottenberg tekste pastebi ryškų liberaliojo feminizmo ir neoliberalizmo suartėjimą – moters tapatybė tampa grindžiama ekonominiu kaštu ir naudos apskaičiavimu. Vidurinėsios klasės atstovėms žadama laiminga ateitis, kuri bus pasiekta tik laikantis tam tikrų taisyklių ir protingai apskaičiuojant, investuojant į save. Tam, kad to pasiektų, svarbu gerai planuoti gyvenimą, todėl dauguma moterų atideda šeimos kūrimą. Visuomenė kuria naujas normas, lūkesčius, taigi šiandien prieš planuodamos vaikus, merginos turi pasirūpinti savo aukštu išsilavinimu. Savo pirmąjį pilnametystės dešimtmetį paprastai merginos skiria investicijai į save, reprodukcija šiame gyvenimo etape yra per daug rizikinga profesinio augimo atžvilgiu. Motinystės atidėjimas bent iki trisdešimties vis dažniau vaizduojamas kaip pageidautina geresnio gyvenimo dalis, moters gyvenimo tvarka, kuri ateityje suteikia daugiausia vilčių sėkmingai pasiekti balansą. Taigi atrodytų, kad moterys pagaliau išsilaisvino iš to, kad joms primetami lūkesčiai susiję tik su reprodukcija ir namų ruoša, kad norint siekti karjeros, nebereikia atsižadėti motinystės, moterys nesirenka arba, jos gali turėti viską, bet yra daug įrodymų, kad tai pasiekti daugumai nėra įmanoma.

Neoliberalizmas yra artimai susijęs su postfeminizmu, mes gyvename neoliberalioje, postfeministinėje epochoje, kuri daugeliui moterų kuria naujus iššūkius. Postfeminizmas – tai šiandieniniame populiariajame diskurse vyraujanti idėja, akcentuojanti tam tikrų, pavienių moterų įgalinimą ir tai, kad jos turi galimybes pačios priimti įvairius sprendimus. Tuo pačiu, pateikiama prielaida, kad feminizmas yra nebereikalingas, jo kelti tikslai jau pasiekti, moterų teisė būti lygiomis su vyrais yra iškovota. Taip nutraukiamas dėmesys nuo būtinybės moterims mobilizuotis ir kovoti už lygias teises visoms. Postfeminizmas nėra paprasčiausias

antifeminizmas, jis apjungia feministines ir antifeministines idėjas, todėl jį suvokti dažnai sudėtinga. (Gill 2007) Neoliberalus požiūris į feminizmą tėra palankus mažai daliai moterų – viduriniajai klasei, kuri turi galimybę būti darbo rinkoje lygiomis su vyrais, taip pat derinti karjerą su motinyste. Tai vyksta kitų moterų sąskaita – tų, kurios rūpinasi jų vaikais, buitimi, kurios aukoja savo laiką, o dažnai ir šeimą vardan tų keletą vidurinėsios klasės atstovių, kurios sociume diktuoja naują taisyklę, naują normą, mat, jos dažniausiai yra geriausiai matomos ir girdimos, ir sukuria iliuziją, kad feminizmo siekiai jau įgyvendinti ir tarsi moterims nebėra už ką daugiau kovoti. Šiandieniniame viešajame pasaulyje matome moteris, kurios puikiai derina karjerą ir vaikų auginimą (pvz. politikės, viešojoje erdvėje, televizijoje, dažnai matomos moterys, nuomonės formuotojos ir t.t.), tačiau nematome, kad dažnai tai pasiekama žemesnės klasės, neturtingų moterų, dažnai - imigrančių iš neturtingų arba nuo karo kenčiančių šalių, darbu.

Dar vienas pavojingas neoliberalizmo diktuojamas požiūris – tai, kad kiekvienas individas yra atsakingas už savo ekonominę gerovę, kad jei kažkas dirba nekvalifikuotą, mažiau apmokamą darbą tai tarsi yra pačio asmens kaltė, kad jis nepakankamai stengiasi. Mūsų visuomenėje vyraujanti ideologija skatina gimdyti vaikus (nors ir kai kurioms moterims yra suteikiama galimybė planuoti nėštumą, jį atidėti vėlesniam laikui), ir tai daroma iš labiau ekonominės paskatos, kad vyrų konkurencija, o tuo pačiu ne tik lyčių, bet ir nelygybė tarp moterų, tai didina atskirtį pagal rasę, tautybę (kadangi dažnai auklėmis, namų prižiūrėtojomis dirba imigrantės pasiturinčiose šalyse, atvykusios iš skurdesnių kraštų), pagal klasę, išsilavinimą ir t.t.

Rottenberg išskiria keletą su motinystės atidėjimu bei reprodukcinio amžiaus pratęsimu susijusių tendencijų. Pirma tai, kad karjeros siekiančios merginos sąmoningai renkasi bent studijų metais nekurti rimtų romantinių santykių, vietoje to vis drąsiau renkasi neįpareigojančius lytinius santykius, kurie nereikalauja emocinio atsidavimo (*hookup culture*). Šis faktorius susijęs ir su feminizmu, ir su seksualine revoliucija. Tai leidžia skirti laiką ir dėmesį savo profesiniams interesams, o santuoką atidėti ateičiai. Kitaip tariant, šį laikotarpį galima skirti investicijai į save, savo kapitalinės vertės ateityje augimą. Tai, kad moterys vis labiau atideda savo šeimyninį gyvenimą turi akivaizdžiai teigiamų pasekmių: vienišos jaunos moterys pirmą kartą istorijoje pasiekia daugiau, nei bendraamžiai vieniši vyrai. Tačiau tai pastebima daugiau aukštesnės socioekonominės klasės ribose, tam tikrose darbo srityse, tai yra, tai, ko siekė liberaliojo feminizmo šalininkės – lygybės darbe, karjeroje, pasiekė tik nedidelė dalis visų moterų. Nors viešojoje erdvėje, publikuojančioje postfeministines idėjas, tai pateikiama kaip norma – kad moterys darbo vietoje gali pasiekti

tiek pat ir net daugiau, nei vyrai. Antra, vis populiarėjantis kiaušinėlių užšaldymas. Būtent šiuo atveju ryškiai matoma investicija į ateitį, kuomet mokami pinigai tam, kad būtų pasiekama geresnės ekonominės situacijos, kad būsima motina taptų socioekonomiškai tvirta, bet net sulaukus amžiaus, kai vaisingumo tikimybė sumažėja, galėtų sėkmingai reprodukuoti. Taigi, žmogiškuoju kapitalu tampa ir vaikas, dėl kurio ateities į save investuoja motina. (Rottenberg 2017) Tačiau čia irgi matoma ryški socialinė atskirtis. Dažnai vyresnės moterys, kurios savo laiką skiria karjerai, renkasi gimdyti ne pačios, bet su surogatinės motinos pagalba. Surogatinėmis motinomis dažnai tampa moterys, kurios tai daro dėl pinigų, galbūt, kad pačios turėtų finansų, padedančių užauginti savo vaikus, taip neoliberaliame pasaulyje, pasitelkiant surogaciją, moterų reprodukcija tampa verslu.

Kita vertus, nors neoliberaliame laikotarpyje intensyviai mažėja lytinė skirtis, socialinė nelygybė tarp pačių moterų yra ryški. Iš moterų reikalaujama aukšto išsilavinimo ir jau tapo įprasta, kad jos karjeroje siekia aukštumų, įrodo, kad šioje visuomenėje vis sunkiau įsitvirtinti toms, kurios pasirinko savo gyvenimus dėl kitos tvarka. Nekvalifikuotą darbą dirbančios moterys vis dar patiria diskriminaciją. Vis svarbesnį vaidmenį dirbančių motinų šeimose užima auklės, namų tvarkytojos. Tam, kad galėtų siekti karjeros, motinos Vakarų pasaulyje vis dažniau samdo kitas moteris, kurios už jas atliktų pareigas namuose: prižiūrėtų tvarką, augintų vaikus, gamintų maistą ir pan. Nors tai būtų galima įžvelgti kaip teigiamą aspektą – vis didėja nekvalifikuotų moterų užimtumas, tačiau, žinoma, kad už tokį darbą jos gauna, palyginus, mažą atlyginimą. Be to, jos dažnu atveju rūpindamosios kitais vaikais, namais apleidžia savuosius, dėl to susiduria šeimos problemomis. Vakarų pasaulyje, taip pat ir Prancūzijoje, tokias pareigas paprastai užima moterys, atvykusios iš silpniau ekonomiškai išsivysčiusių šalių, taigi jos turi palikti savo šeimas, kad galėtų jas finansiškai aprūpinti, bet to pasekoje susiduria su kitomis problemomis, susijusiomis su fiziniu nutolimu nuo savo vaikų, artimųjų. Neoliberalusis feminizmas sukuria didelę atskirtį tarp moterų, pagal jų kilmės vietą, rasę, klasę – ekonomiškai geriau išsivysčiusiose šalyse gyvenančios vietinės, aukštesnės socialinės ir ekonominės klasės atstovės siekia savo užsibrėžtų tikslų kitų moterų sąskaita.

Taigi neoliberalusis amžius radikaliai pakeitė moterų gyvenimus. Tam, kad būtų pasiekta dviejų joms keliamų tikslų: sėkmingos karjeros ir motinystės, reikia perdėlioti prioritetus. Šiandien tapo standartiška pirmąjį savo pilnametystės dešimtmetį skirti išsilavinimui, savęs tobulinimui, o šeimos kūrimas vis labiau keliamas į ateitį. Tam, kad moterys galėtų sėkmingai skirti dėmesį savo profesiniam statusui, o ateityje – auginti vaikus, dažnai renkamosi vengti ankstyvų romantinių santykių, vedybų, o kad nebūtų rizikuojama dėl

su amžiumi susijusio nevaisingumo, vis labiau populiarėja kiaušinėlių užšaldymas. Tačiau neoliberalizmas, kaip ideologija, kuri skatina socialinę nelygybę vardan konkurencijos, sukuria iliuziją, kad tai yra prieinama, pasiekama visoms ir turi ir neigiamų pasekmių moterims. Beveik viskas, ką teigiama siūlo neoliberalizmas neprieinama nedideliame procentu moterų – dažniausiai, toms, kurios turi galimybę, nes priklauso viduriniajai klasei, toms, kurios turi finansinę laisvę, sukurtą kitų dėka ir pasiaukojimu. Neoliberalizmo ideologija atsispindi ir šiame darbe nagrinėjamuose romanuose, juose matome atskirtį tarp moterų, kuri atsiranda gyvenant neoliberalioje visuomenėje.

2.4. Motinos vaidmuo literatūroje - Medėjos mitas moterų literatūroje

Motinos kaip pagrindinio veikėjo reprezentacija literatūroje, kultūroje nėra nauja praktika. Apie moteris, motinystės patirtį buvo kuriama jau nuo seno, tačiau ilgą laiką tai buvo vaizduojama iš vyriškosios perspektyvos. Žvelgiant į kultūros istoriją, moteris dažniausiai buvo pateikiama, kaip „kitas“ asmuo. Simone de Beauvoir savo knygoje „Antroji lytis“ pastebi, kad net ir seniausiuose istorijos šaltiniuose, įvairių kultūrų mitologijoje buvo svarbus moters – deivės, Didžiosios Motinos vaidmuo. Dauguma senovės kultūrų garbino moteris, artimai siejo jas su gamtos stichijomis - moteris pati kuria ir naikina savo vaisius, turi vyrui nesuvokiamų galių, todėl jis prieš ją lenkiasi. Kaip mini S. de Beauvoir, „ dangaus aukštybėse ir požemio karalystės gelmėse didžiausias stabas – moteris, ji kaip ir visos šventos būtybės, apsupta daugybės tabu; ji ir pati yra tabu; dėl savo vidinių galių ji laikoma burtininke, ragana“, net ir tos kultūros, kurios nepaliko rašytinių šaltinių, kurie būtų pasiekę mūsų dienas, per tradicijas, mitologiją išsaugojo prisiminimą apie dienas, kai moteris užėmė aukštas pozicijas, atliko svarbų vaidmenį žmonių sąmonėje. Remiantis faktais apie moters -motinos kultą, yra daromos prielaidos, jog prieš įsiviešpataujant patriarchatui, dominavo matriarchatas. Tačiau S. de Beauvoir teigia, jog tai teigti nebūtų teisinga, kad „ moteris – Žemė, Motina, Deivė – vyrui nepanaši į jį būtybę; jos galios reiškesi anapus žmogaus viešpatijos; taigi ji buvo už šitos viešpatijos ribų“, todėl moteris tėra „kita“, kuri netilpo į vyriškos veiklos rėmus. Žmonių istorija – tai vyrų istorija. Jie valdė visuomenę, dalyvavo politikoje, jų istorija yra likusi iki mūsų dienų, o apie moteris tėra žinomi mitai, kurie perduoti buvo vyrišku balsu. Vyrai, aprašydami moteris, net labai galingas, rėmėsi patriarchaline perspektyva, buvo šališki ir netikslūs. Šiandieninėje literatūroje vis dažniau girdimas moteriškas balsas, kuris kalba būtent iš savo perspektyvos ir kuria naują istoriją.

Medėjos mitas klasikinis literatūros motyvas, esmingai formavęs Vakarų kultūros nuostatas motinystės atžvilgiu, stipriai įsirežęs į kolektyvinę sąmonę, dabar dažnai naudojamas šiuolaikinėje moterų literatūroje motinystės sampratai permąstyti.

Medėja – tragedija, kurią, remdamasis senovės graikų mitais, parašė Euripidas, jo kurta drama pirmą kartą buvo suvaidinta 431 m. prieš mūsų erą. Jis pirmasis Medėją pristatė kaip žmogiškąją būtybę, turinčią aiškų personažą. Kiti, pavyzdžiui, stoikas Seneka, kūrė jos žiaurią, monstrišką figūrą. Medėjos mito kilmę yra sunku atsekti, nes naratyvas apie ją yra pernelyg persipynęs su pasakojimais apie Jasoną ir argonautus. Senovės Graikijoje sklandė daug skirtingų pasakojimų apie argonautų kelionę į Kolchidę, kuriai vadovavo Jasonas, Medėjos motyvas juose – fragmentiškas ir neryškus, todėl sunkiai interpretuojamas. Pirmasis išsamiau Medėjos vaidmenį argonautų kelionėje aprašė Hesiodas (VII a. pr. Kr.). Tačiau Hesiodo *Teogenija* – poema, kuri orientavosi į dievų kilmę, geologinį medį, taigi konkrečiam jos mitui daug dėmesio nėra skirta, aišku, kad ji Kolchidės karaliaus Ajeto duktė, Jasono atžalų motina. V a. pr. Kr. pradžioje kūręs, garsus Archajinės Graikijos poetas Pidėjas Medėjai suteikė naują, orakulės, įvaizdį. Jis aprašė Medėjos ir Jasono meilės istoriją, kurioje Medėja yra šventikė, sėdinti šalia Dzeuso. Galingiausias Olimpo dievas jai suteikęs orakulės statusą. Taigi Pidėjo kūryboje Medėja nebėra tik dukra, žmona ir motina, čia ji turi ryškiau aprašytą, stiprią asmenybę, kuri artimai bendrauja su pačiu Dzeusu ir turi galią nulemti, keisti pasaulį ir istoriją. Kaip matome, rašytinių šaltinių apie Medėją buvo dar iki Euripido, tačiau jis pirmasis jai suteikė žmogiškąjį pavidalą, priartino jos istoriją prie mūsų, kalbėdamas apie ją, kaip žmogų, apie nepriklausomą moterį, kuri pati prisiima atsakomybę už savo gyvenimą ir jai nėra reikalinga vyro pagalba. Euripido tragedija *Medėja* – tai revoliucingas to meto kūrinys, kuris pristatė stiprios moters personažą, detaliai aprašydamas jos asmeninius išgyvenimus, emocijas ir iškeldamas ją į pirmą planą, kaip pagrindinę veikėją. Prieš tai apie Medėją buvo rašoma kaip apie antraeilę veikėją Jasono nuotykių, kelionių kovų istorijoje. Euripidas jai suteikė pagrindinį vaidmenį, jos vyrą Jasoną palikdamas gana pasyviu personažu. Tačiau šiame dramos siužete Medėja tebėra aprašoma kaip Kolchidės karaliaus, Jasono žmona, jo vaikų motina, čia ji išlieka paslaptinga orakule, gudria burtininke. Kaip pastebi Jennifer Jones, jos pagrindinis tikslas – nubausti tuos, kurie kėsina iš jos atimti žmonos vaidmenį. Drąsa sukilti prieš sistemą, stipresnę už ją pačią, siejama su antgamtinėmis, žmogui nenatūraliomis savybėmis. Medėjos maištas artimai susijęs su jos magiškomis galiomis, ji pasinaudoja burtų pagalba siekdama atkeršyti Kreonto dukrai, kurią Jasonas ruošiasi vesti. Kita vertus, Euripidas buvo pirmasis, kuris ne tik aprašė vaikžudystės istoriją ir ją pavertė pagrindinio elementu, bet ir nupasakojo tai įvykdžiusios moters motyvus.

Vaikžudė motina šiame kūrinyje išgyvena didelę žmogišką krizę, ji jaučiasi svetima tarp graikų, jos socialinė padėtis – sudėtinga, priverčianti ieškoti būdų kaip išlikti, nepasiduoti. Medėja nutolsta nuo dieviško jos vaizdavimo, jos rūpesčiai yra žmogiški, kuriuos išgyvena moterys, ji nebėra tokia svetima, išskirtinė, jos dramą kasdien išgyvena kitos motinos. Todėl šis mitas tebėra gyvas moteriškoje literatūroje, kur Medėja prabyla moterišku balsu. Romanuose „Lopšinė“ ir „Šulinys“ Medėjos mitas yra gyvas, moterys, išgyvendamos asmeninę krizę, taip pat, kaip ir Medėja atiduoda didžiausią auką, kurią gali – vaikus, kuriuos nužudo.

3. Analitinė dalis

3.1. Besikeičiantis motinystės įvaizdis šiuolaikinėje literatūroje

Abu romanai – tiek Slimani „Lopšinė“, tiek Černiauskaitės „Šulinys“ turi panašią struktūrą. Nors abiejuose kūrinuose vaikžudystė yra bendras motyvas, siejantis šiuos romanus, tačiau pačiose knygose tai nėra pagrindinė tema. Kitaip, nei Euripido Medėjos mite, kuriame nors ir daug kalbama apie moters, Medėjos jausmus, emocijas ir aistras, tačiau viso kūrinio metu jaučiama link ko visas siužetas juda – motina rengia kerštą savo mylimam vyrui, partneriui ir detaliam planuoja savo vaikų nužudymą, apie tai įspėja kitus. Romanuose „Lopšinė“ ir „Šulinys“ vaikų nužudymo momentas yra gan netikėtas, jis nėra ilgai planuotas, jam nėra ruošiasi – vaikai nužudomi staiga, abiem atvejais - bandant juos nutildyti, todėl galima teigti, kad vaikžudystė nėra centrinis kūrinio motyvas. Abiejų romanų pagrindinė tema - motinų savijauta, jų būsenos, privedusios prie kraštutinių poelgių. Struktūriškai abi knygos yra panašios tuo, kad vaikų mirties motyvas, motinų kančia yra minimi įžangoje, tačiau nei viena iš šių mirčių nėra susijusi su pačios motinos įvykdytu infanticidu, skaitytojai tik supažindinami su motinos, netekusios vaikų būsenomis. Vaikų žudymo aktas nėra pagrindinis, kulminacinis, romanuose plėtojama kita – moterų padėtis visuomenėje, vidinės motinų savijautos – tema. Šiais kūriniais suteikiamas balsas motinoms, jų pagrindinė mintis – kad motinos, visų pirma, yra žmonės, individai, turintys savo vidinį pasaulį, susijusį ne tik su motinyste, vaikų priežiūra ir jausmus, kurie nebūtinai yra teigiami, nors tradicinė visuomenė to tikisi iš motinos. Vaikų nužudymo momentas yra tarsi šalutinis, tai kitų įvykių pasekmė, abiejuose romanuose plėtojamas ne jis, bet analizuojama tai, kas privedė iki šio įvykio ir kokie tolimesni jo rezultatai.

Abiejų romanų įžangos prasideda vaikų mirtimi ir atsaku į ją - didele motinų kančia. Abiejų romanų autorės, tiek Slimani, tiek Černiauskaitė pačios yra motinos, todėl itin jautriai, empatiškai suvokia kiekvieno tėvo ir kiekvienos motinos didžiausią baimę – prarasti vaiką, jos su užuojauta aprašo motinos jausmus, kaip ši baimė tampa realybe. „Šulinys“ prasideda vaiko, berniuko, mažos mergytės, kuri yra ir pasakotoja, broliuko (pirmasis skyrius vadinasi „Broliukas“) mirtimi. Tai nėra tas pats vaikas, kuris vėliau yra nužudomas, tai kita moteris, netekusi savo vaiko dėl staigos, bet natūralios priežasties. Motinos reakcija į vaiko mirtį – emocinio šoko sukeltas sąstingis:

„Mamos veidas tarytum numiręs<...>Jis nemiręs, jis labai pavargęs. Seniai jau; tik plonytė gyvybės versmelė prasimuša iš gelmės, suvirpindama lūpų kamputį, kaktą, šnerves“ (9)

Romanas „Lopšinė“ prasideda sakiniu „Vaikelis nebegyvas“. Įžangoje sužinome, kad mirė du vaikai, kad įvyko didelė tragedija, sutraukusi dideles pareigūnų pajėgas bei žmonių dėmesį, tampa aišku, kad žuvo berniukas ir mergaitė. Motinos reakcija yra labai emociinga: „Motiną ištiko šokas<..> ji suriko iš pačių savo esybės gelmių, sustaugė tartum vilkė. Nuo staugsmo suvirpėjo sienos. <...> Ji apsvėmė <...> staugė taip, kad rodės plyš plaučiai“. (9-10)

Taigi metaforų pagalba skaitytojas yra supažindinamas su skaudžiausiu motinišku patyrimu – vaikų mirtimi ir reakcija į tai. Iš šių įžangose minimų pavyzdžių galime suprasti, kad ši reakcija gali būti labai varijuojanti, visų pirma, tai yra emocinis šokas, bet jis išreikštas skirtingai, kiekviena moteris reaguoja asmeniškai, vieną jų tai sustingdo, kita reaguoja labai ekspresyviai, garsiai rėkiant. Motinos balsas literatūroje suteikia įvairesnį žvilgsnį į skausmingą patirtį, įrodant, kad kiekviena motina pirmiausia yra asmenybė, turinti savus jausmus, asmeniškas reakcijas į įvykius.

Tiek „Lopšinėje“, tiek „Šulinyje“ yra aprašomos dvi motinos, dėl skirtingų priežasčių netekusios savo vaikų. Slimani „Lopšinėje“ - tai motina Miriam, kuri susidūrusi su motinystės ir karjeros derinimo problema, pasamdo auklę Luizą, kuri vėliau nužudo Miriam vaikus. Tačiau Luizos patirtis taip pat yra susijusi su vaiko netektimi. Jos dukra nėra mirusi, tačiau su motina nepalaiko ryšio, jų motinos-dukros santykis yra nutrūkęs. Todėl nors mūsų kultūroje, dažnai ir literatūroje įprasta moteris, smurtaujančias prieš vaikus teisti, autorė siekia nedemonizuoti vaikų žudikės, bet bando suprasti jos situaciją, pažvelgti iš jos asmeninės perspektyvos ir paaiškinti jos asmeninę istoriją, suvokti, ką ji jautė bei kas galėjo ją privesti prie tokio žiauraus poelgio. Slimani nepateisina žmogžudystės akto, bet skatina skaitytoją pažvelgti kitu kampu – suvokti Luizą slėgusią įtampą, kuri galėjo paskatinti įvykdyti tokį baisų nusikaltimą. Luiza turi dukrą Stefani, kurią ji pagimdė būdama jauna. Tuo metu, kai pastojo, moteris dirbo slauge, prižiūrėjo senyvą moterį, o apie nėštumą sužinojęs darbdavys labai supyko, nes jo manymu neturtingos moterys neturėtų gimdyti ir stengėsi žūtbūt įkalbėti pasidaryti abortą, kad tai netrukdytų jai Tačiau Luiza nenutraukė nėštumo, nepasirodė klinikoje ir pagimdė dukrą. Dar kai mergytė buvo maža, Luiza jau dirbo aukle, prižiūrėjo kitų žmonių vaikus, jiems skirdama visą savo dėmesį, laiką ir meilę. Taip pat namuose prižiūrėjo sergantį vyrą. Nors pradžioje ji bandė derinti savo motinystę su rūpinimusi kitų

vaikais, ji greitai susidūrė su iššūkiais, susijusiais su jos socialine padėtimi. Nors Luiza pradžioje į darbą pasiimdavo ir savo dukrą, kur ji turėjo galimybę džiaugtis vaikyste ir leisti laiką su motina, tačiau vaikų tėvai ilgainiui atsisakė priimti auklę su vaiku. Kadangi Luiza neturėjo pakankamai resursų derinti savo motinystę su darbu, ji negalėjo dukrai skirti pakankamai laiko, dėmesio, neturėjo finansinių galimybių ja geriau rūpintis, jos viena nuo kitos nutolo. Ilgainiui, Stefani pradėjo maištauti prieš savo motiną, kuri neįstengė jai skirti tiek laiko, kiek norėtųsi. Paauglystėje ji pradėjo elgtis itin deviantiškai, todėl buvo pašalinta iš mokyklos, o visa kaltė ir atsakomybė primetama motinai dėl vaiko nepriežiūros. Tai Luizai sukėlė didelį pyktį ir polinkį smurtui:

Ji čiupo už rankovės ir trūktelėjo nežmoniškai smarkiai ir šiurkščiai. Ją gožė vis juodesnis, vis labiau deginantis įniršis. Jai kilo noras suleisti nagus į minkštą dukros odą. Luiza atidarė namų vartelius ir, vos tik juos uždariusi, puolė talžyti Stefani. Iš pradžių smarkiai trenkė jai į nugarą kumščiais, parvertė Stefani ant žemės. Paauglė, susigūžusi, šaukė. Luiza nesiliovė daužiusi [...] Kai Stefani nebejudėjo, Luiza spjovė jai į veidą. (172)

Luiza stipriai sumušė savo dukrą, nejausdama jokio gailesčio, tik pyktį už tai, kad liko pažeminta. Nors visoje knygoje Luiza aprašoma kaip tobula auklė, visiškai atsidavusi savo darbui, ji labai rūpestingai prižiūri vaikus, tai yra vienintelis epizodas, kuriame skaitytojas išvysta ir kitą jos pusę. Šis epizodas paaikškina auklės psichologiją, faktorius, kurie galėjo pastūmėti link vaikžudystės. Slimani aprašo šį polinkį ne kaip pataloginį, bet greičiau susijusį su socialiniais aspektais. Visuomenė linkusi moterį, kuri panaudoja smurtą prieš vaikus, vertinti kaip psichopatologinį atvejį, tačiau ignoruoja tai, kad prieš moterį nuolat naudojamas smurtas. Dėl negalėjimo pakankamai rūpintis savo pačios dukra, dėl nepakeliamo darbo krūvio ji netena dukrters, kuri pabėga iš namų. Čia išryškėja neigiami finansinės, socialinės ir klasinės nelygybės padariniai: moteris dirba vienintelį darbą, kurį sugeba, nes dėl finansinių prižasčių ir motinystės jauname amžiuje, ji neturėjo galimybės įgyti kitų įgūdžių, tačiau dėl menko atlyginimo ji aukoja visą save, savo šeimą ir jaučia nuolatinę įtampą dėl nelygybės. Auklės darbas – emociškai sunkus, išsunkiantis moterį, ji neturi galimybės visiškai atsiduoti svetimiems vaikams ir grįžus jaustis gerai, bei dovanoti meilę, rūpestį savai dukrai. Dėl to ją slegia didelis kaltės jausmas, susimaišęs su pavydu, bei noru atkeršyti tiems, dėl kurių ji prarado savo pačios santykius su dukra. Ji graužia save, kad negeba pakankamai mylėti. Motyvas, dėl ko ji galimai nusprendžia nužudyti kitus vaikus – tai bausmė sau už kaltę, kurią ji nešiojosi savyje dėl prarasto ryšio su dukra: „*Aš būsiu nubausta už tai, - girdi save galvojant. - Aš būsiu nubausta už tai, kad nemoku mylėti*“ (201).

Kalbant apie auklės Luizos savijautą, vidinį konfliktą, galėjusį iššaukti smurto proveržį, taip pat svarbu paminėti lūkesčius, kurie paprastai yra keliami auklėms. Julie Rogers straipsnyje „Deviant Care: Chanson douce and the Killer Nanny“ (2020) pastebi, kad jie yra susiję su vadinamuoju Merės Popins mitu. Merė Popins – tai anglų rašytojos Pamela Lyndon Travers (1899 – 1996) apysakų serijos vaikams pagrindinis personažas, įkūnijantis tobulo auklės – magiškos būtybės įvaizdį. Daugumos tėvų, pat pat ir romano „Lopšinė“ veikėjų – Masė šeimos sąmonėje Merės Popins fenomenas yra suformavęs realybės neatitinkančius, bet auklei vis tiek keliamus lūkesčius bei tam tikras taisykles. Auklė nėra matoma, suvokiama kaip žmogus, turintis asmeninį gyvenimą, asmeninius, intymius jausmus – ji priversta viduje užspausti vidinius išgyvenimus, emocijas bei slėpti asmenines problemas. Auklė neturėdama galimybės atvirai bendrauti su kitais suaugusiais, nesijaučianti visaverte šeimos, kuriai dirba, nare, negali socializuotis, viduje slepia savo vienišumą, jaučiasi izoliuota. Momentai, kuomet tėvai pastebi Luizos ne kaip auklės, bet kaip asmens charakterio bruožus – jos įpročius, pomėgius, taip pat išvaizdos ypatybes- jie jaučiasi keistai, net lieka sukrėsti. Auklė, iš kurios tikimasi, kad ji atsisakys savo asmenybės, kad atsiduos savo darbui, šeimai, kuriai dirba, jaučia, kad jos pačios, kaip motinos autonomija dingta, ji neturi jokios teisės rinktis, tai veda į beviltiškumą ir savikontrolės praradimą. Luiza stengiasi, kiek įmanoma daugiau skirti meilės svetimiems vaikams ir tuo pačiu besąlygiškai mylėti savo dukrą, tačiau gyvenant patriarchalinėje visuomenėje ir laikantis jos nustatytų motinystės normų, ji nuolat tampa atpirkimo ožiu ir išgyvena bejėgiškumą, baimę, nuolatinį kaltės jausmą, girdėti žmonių smerkimą, kaltinimus, nukreiptus prieš ją, kaip motiną, kaip moterį.

Taigi, Luiza moteris yra tuo pačiu vaizduojama kaip budelis, ir kaip auka. Auklė įvykdo žiaurų aktą norėdama atkeršyti visuomenei, pastačiusiai ją į tokią sunkią, emociškai nebepakeliamą padėtį, tėvams, dėl kurių vaikų ji paaukojo savąją dukrą, dėl neteisybės jausmo, bet tuo pačiu – kaltės pačiai prieš save.

Romane „Šulinys“ vaiko nužudymo epizodas taip pat nėra detaliai aprašytas, daugiau dėmesio skirta motinos Juditos išgyvenimams. Kūrinio siužetas susijęs su meilės trikampiui. Juditos kaimynystėje gyvenantis Arnas – jos gyvenimo meilė, juos anksčiau siejė slapti romantiški santykiai, o dukra Raselė, kurią augina Judita yra jo dukra. Vyras turi kitą žmoną Ilzė, su kuria gyvena ir yra susilaukę trijų vaikų. Iš pradžių jis palaiko santykius su abiem moterimis. Judita tenkinasi gaunama aistra, tačiau kai Arno šeimoje įvyksta skaudi nelaimė – miršta jo ir Ilzės sūnus, vyras nusprendžia atsiriboti nuo meilužės ir išgyvena gedulą su savo žmona. Judita jaučia vienatvę geisdama vyro, kurio negali turėti.

Palaidojo jie tą vaikelį ir dabar jis nebeateis, dabar jis bus su ja, nes jaučiasi kaltas; bet aš daugiau apie tai negalvosiu; gaila jos, bet aš draudžiu sau apie tai galvoti. (20)

Romane aprašoma kaip moteris save kaltina dėl geidulingų minčių, kaip pyksta ant savęs, ant vyro, ant jo žmonos ir susiklosčiusios situacijos. Ji jaučia didelį gailumą, kurios vaikas mirė, bet tuo pačiu ir pavydą. Juditą nuolat persekioja kaltės jausmas, taip pat moteris jaučia, kad vyras skiria visą dėmesį žmonai, išgyvenančiai gedulą ir dalinasi netekties jausmais kartu su ja, atstumdamas Juditą. Jai atrodo, kad būtent dėl vaikelio mirties vyras atsisakė bendrauti su Judita, pavydi Ilzei, kad visą dėmesį skiria jai, pavydi jų kūniško buvimo kartu:

Apgaubti jį savo kūnu, savo širdimi, apskleisti plaukais, padaryti iš jų palapinę; visiškai atsiduoti, užlieti, nuskausminti. Ar ji tai moka? Ką aš žinau, kaip ten būna, kai palaidoji vaiką. Gal kaip tik viskas išsigrynina ir sujungia, o Dieve. (21)

Judita jaučia pavydą kitai moteriai, bet kartu save nuolat kaltina dėl šio pavydo, kaltina save dėl savo geismo vedusiam vyrui. Ji jaučiasi labai vieniša be šio vyro, tačiau kaltina save ir dėl to, kad jam atsidavė ir be jo nesugeba gyventi pilnavertiškai: „O gal man trūksta ne jo, bet savęs? Gal jis pasiglemžė svarbią mano dalelę, todėl ir jaučiuosi nepilna, kraustausi iš proto, pamažu mirštu.“ (21)

Vaikžudystės aktas įvyksta tarp vidinio plėšymosi tarp pavydo ir kaltės, tai vaizduojama ne kaip sąmoningai priimtas sprendimas, bet būdas save nubausti.

...jokios kaltės prieš Mažintienę neturiu, gal tik tą, kad pagimdžiau vieną, ne tris, ir kūnas mažiau nukentėjo, išliko patrauklus vyrams, o gal tą, kad esi vis viena ir viena, lyg koks prakąstas ir paliktas gardėsis, visiems vyrams seilės pavarvinimui, bet ar aš dėl to kalta. Kartais pagalvoju, kad gal ir kalta. (24)

Juditos kaltės ir pavydo sukeltas pykčio priepuolis privedė prie to, kad aptemus protui, ji įmetė savo dukrą į šulinį. Galima teigti, kad tai pasąmonėje slypintis noras atkeršyti vyrui, sukelti jam dar didesnę skausmą, dėl dar vieno vaiko mirties, tačiau tuo pačiu šiame motyve slypi ir būdas supanašėti su Ilze bei nubausti save. Taip pat svarbu paminėti, kad patriarchalinė motinystės institucija reikalauja, kad vaikas gimtų ir būtų auginamas heteroseksualioje šeimoje, Judita siekia, kad jos dukra turėtų tėvą, tačiau jis pasirenka savo žmoną ir ji lieka auginti vaiką viena, kentėti visuomenės kritiką dėl to, kad turi nesantuokinę dukrą – tai moteriai tampa didele gėda, kančia, jos psichinė sveikata pašlyja.

Abi moterys, nužudžiusios vaikus, aprašomos panašiai. Dėl pavydo, pykčio ir kaltės jausmo sukeltos afekto būsenos, jos nužudė vaikus. Tai įvyksta labai netikėtai, jos nei viena pradžioje nesuvokia savo veiksmų. Tačiau atsipeikėjusios bando save už tai nubausti mirdamos pačios. Romane „Lopšinė“ auklė Luiza nesėkmingai mėgina nusižudyti:

Jai nepavyko nusižudyti. Jai pavyko tik nužudyti. Ji persipjovė abudu riešus ir susivarė į gerklę peilį. (10)

O Černiauskaitės knygoje „Šulinys“ Judita negali pati sau pripažinti ką padarė, kad į šulinį įmetė savo dukrą. Tačiau labiausiai jai gėda, ji taip bijo, kad kiti sužinos apie jos įvykdytą žmogžudystę, kad mieliau renkasi mirti. Ji kurį laiką slepia tai nuo visų, bandydama apkaltinti kitus, tas gėdos prieš kitus jausmas jai stipresnis už gedulą dėl dukros :

- Nebegaliu daugiau gyventi, Vyteli, ar padėsi man numirti? Šiąnakt, šiąnakt, kol jie visi nesugrižo ... jie sugriš manęs šiąnakt, Vyteli... Šiąnakt aš, žinok, turiu mirti... (65)

Judita suvokia, kad visuomenė į ją žvelgs kaip į pabaisą, galėjusią pakelti ranką prieš savo pačios vaiką. Ji apgailestauja dėl žiauraus poelgio, bet labiau bijo viešo pasmerkimo.

Taigi motinystės vaizdavimas literatūroje yra pakitęs suteikus balsą pačioms motinoms. Didžiausias tabu – vaikžudystė nebėra vaizduojamas kaip tiesiog demoniškas, patologinis elgesys, bet galime sužinoti ir moters, kuri įvykdė šį žiaurų aktą motyvus. Romanuose „Lopšinė“ ir „Šulinys“ – tai psichologinės priežastys, susijusios su kalte, pavydu ir neteisybės jausmas. Taip pat galime susipažinti su vaiko netekties pasekmėmis, kurios kiekvienai moteriai gali būti skirtingos, visos į tai reaguoja savaip, nes motina, visų pirma, yra asmenybė, kuri turi savo charakterį, jausmus.

3.2. Motinystės darbo“ vaizdavimas kūrinuose

Motinystės darbas (mother-work) – tai su intensyvia motinyste siejamos, motinoms priskiriamos pareigos, kurios turėtų būti suvokiamos kaip savaime suprantamos, natūralios, tokios, kurios nereikalauja daug pastangų yra įgimtos, susijusios su motinišku instinktu. Tai tam tikra rūpinimosi, globos rūšis, susijusi su nuolatine vaikų priežiūra, rūpinimusi jais. Intensyvios motinystės procesas - didelių pastangų, daug energijos, laiko, emocinių, fizinių ir kitų išteklių reikalaujantis darbas. Kadangi šis darbas reikalauja visiško atsidavimo, o jo atlikimas turi daug išankstinių lūkesčių ir didžiulių keliamų reikalavimų, jis yra neatsiejamas nuo sudėtingų psichologinių faktorių – streso ir įvairių aplinkybių, galinčių neigiamai paveikti rūpinimosi vaikais patirtį. (Rodgers 2019)

Slimani romane „Lopšinė“ aprašoma kaip toks darbas gali būti paskiriamas ne tik biologinei vaikų motinai, bet ir perleidžiamas kitoms moterims, šiuo konkrečiu atveju – auklėms. Šiame kūrinyje iššūkius, susijusius su patiriama izoliacija, stresu, ekonominiais, socialiniais iššūkiais patiria ne tik vaikų motina Miriam, bet ir jų auklė Luiza. Badinter savo teoriniame veikalė pastebi, kad mūsų visuomenėje, kultūroje pernelyg populiarūs motinystę šlovinantys įvaizdžiai, kurie sukuria prielaidą, jog tai – teigiamas emocijas, nuolatinį pasitenkimą teikianti patirtis, gali turėti daug neigiamos įtakos moterims, kurios emociškai nepasirengusios su motinystės darbu susijusiems iššūkiams (nuoroda į metus ir psl). Iš motinų yra tikimasi, jog jos visą savo laiką, jėgas bei emocinį ir intelektualinį potencialą paskirs savo vaikams, atsižadėdamos savo interesų, nutildydamos savo aistras bei asmeninius poreikius. Roszika Parker teigimu, nebelieka vietos vidiniams konfliktams ir motiniškas ambivalentiškumas paprastai nėra svarstytinas, nors kaip ir kiekvienai asmenybei, tai turėtų būti natūralu ir aktualu. Kaip buvo aptarta teorinėje dalyje, pastoviai jausti meilę ir džiaugsmą nėra realu nei vienam žmogui ir motinystė nesukuria tokio išskirtinio ryšio su kitu subjektu, kuriame neegzistuoja kitos emocijos. (nuoroda)

„Lopšinėje“ aprašomas ambivalentinis emocinis Miriam atsakas į motinystę:

Ji neįvertino didžiulio jos laukiančio krūvio. Su dviem vaikais viskas darėsi kur kas sudėtingiau: eiti apsipirkti, juos išmaudyti, lankytis pas gydytojus, tvarkytis namuose. Sąskaitos kaupėsi. Miriam niuko. (15)

Motinystės patirtis atnešė visai kitą realybę, nei Miriam tikėjosi. Prieš tai buvusi aktyvi, pasauliu besidominti, daug dirbanti ir studijuojanti, ji tapo pavargusi, nebeturinti pakankamai resursų net įprastai kasdienei veiklai. Stebėdama kitus, moteris jautė pavydą savo vyrui galinčiui dirbti, kitiems, kurie gali save realizuoti mėgstamoje veikloje ir tyliai slėpė viduje didžiulį nepasitenkinimą savo gyvenimu. Ji jautė didelę gėdą, kad negali išpildyti jai aplinkos ir pačiai sau primetamų lūkesčių, jautėsi kalta, kad nesijaučia gerai būdama su vaikais ir atlikdama jai paskirtas pareigas, nedžiūgauja. Tai privedė moterį prie saviizoliacijos, noro atitolti nuo visų.

Ištisus mėnesius ji dėjosi pakenčianti tokią padėtį. Net Poliui nesugebėjo pasakyti, kaip jai gėda. Kaip ji tiesiog mirė dėl to, kad negalėjo papasakoti nieko kito, kaip tik apie vaikų išdaigas ir prekybos centruose nugirstus nepažįstamųjų pokalbius. Ji ėmė atsisakinėti visų kvietimų į vakarienes, nebepriimdavo draugų kvietimų į svečius. (16)

Neatitikus patriarchalinės visuomenės diktuojamų normų, netelpant į motinystės, kaip institucijos numatytų lūkesčių ribas, moterį apima didelis gėdos ir kaltės jausmas. Tai

jausmas, apie kurį sudėtinga kalbėtis su kitais, nes mūsų kultūroje motinystė turėtų teikti tik teigiamas emocijas. Procesu nesidžiaugianti motina gali būti priimta kaip nepakankamai gera, neteisingai vykdanči savo pareigas, o savo interesus atidėjusi į šalį, savęs kaip asmenybę nerealizuojanti moteris neturėtų dėl to jaustis blogai, nes vienintelis jos pasišventimas ir turėtų būti vaikų auginimas. Miriam jaučiasi likusi viena su savo problemomis, ji jaučia pyktį vaikams, laikas, leidžiamas su jais neapsakomai nuobodus ir, rodos, trunkantis visą amžinybę. Ši monotonija ją naikina tiek psichologiškai, tiek fiziškai. Tai priveda Miriam prie noro elgtis deviantiškai, taip, kaip iš jos pasaulis nesitiki, savotiškai protestuoti ji pradeda vogdama iš parduotuvės, tai, ko jai nereikia, tačiau tai jos neigiamų emocijų įveikos praktika .

Tos keistos vagystės įvarydavo ją į transą. Ji juokdavosi pati viena gatvėje įsivaizduodama, kad pasišaipė iš viso pasaulio. (17)

Miriam jaučia pyktį visam pasauliui, pastačiusiam ją į šią poziciją, todėl radusi būdą nepaklusti jo diktuojamoms taisyklėms, jautėsi laisviau.

Miriam – vidurinėsios klasės atstovė, baigusi teisę, todėl nutaria ieškoti advokatės darbo. Jai tai galimybė atsiriboti nuo savo vaikų, pabėgti nuo jų taip kankinančių su motinystės darbu susijusių pareigų. Tuo pačiu, tai galimybė perleisti visas šias pareigas kitai moteriai – pasamdyti auklę, kuri rūpinsis jos vaikais ir buitimi.

Kaip rašyta anksčiau, psichologinę naštą, susijusią su motinystės darbu jaučia ne tik biologinės vaikų motinos, bet ir kitos, kurios jais rūpinasi. „Lopšinėje“ tai yra auklė Luiza. Ji patiria nemažiau spaudimo iš aplinkos, jaučia stresą, nes lūkesčiai auklei atitinka tuos, kuriuos patriarchalinė visuomenė kelia ir biologinėms motinoms. Kadangi visuomenėje gyvas mitas apie įgimtą motinystės instinktą, sudaroma prielaida, jog visos moterys vienodai myli vaikus, ir jais rūpintis, nepriklausomai nuo to, kas juos pagimdė, todėl siekiama savotiškai nupirkti svetimos moters meilę savo vaikams. Tikimasi, kad ji su dideliu džiaugsmu ir pasišventimu rūpinsis jais, namais, bet kadangi tai nėra laikoma sunkiu darbu (nors ir pati motina iš savo patirties žino kokia tai iš tikrųjų našta), manoma, kad šis darbas savaime teikia pasitenkinimą, todėl paprastai jis nėra brangiai apmokamas. Kita vertus, auklės darbas reikalauja dar didesnio savęs atsižadėjimo, nes ją samdanti šeima papildomai primeta savas taisykles, moteris, prižiūrinti vaikus, turi atsižadėti savo asmenybės ir įsilieti į tėvų, kuriems ji dirba, nubrėžtas ribas. Iš auklės tikimasi, kad ji bus tobulai atsidavusi savo darbui, nuolat „gyvybinga ir nevaržoma laiko“ (12). Kaip pastebi Rodgers, iš auklių paprastai tikimasi, kad jos bus nematomos, viena vertus, kad atliks visus su tėvystės rūpesčiais susijusius darbus, bet tuo pačiu, kad jos liks antraeilėmis figūromis. Iš auklių reikalaujama, kad jos atsiduotų

privačiai namų erdvei (nuoroda). Šiame romane tai priveda prie to, kad auklė Luiza pradeda išgyventi tai, ką prieš tai patyrė ir Miriam. Pradžioje ji jaučiasi laiminga, su dideliu užsidegimu atlieka savo darbą, rūpinasi vaikais, bet ilgainiui pradeda jaustis vieniša, izoliuota, ją pradeda varginti rutiniška monotonija. Luiza pradeda žaisti slėpynių su vaikais, bandydama kuo ilgiau išvengti kontakto su jais, juos išgąsdinti, vis dažniau prieš juos naudoja smurtą. Ji pavydi Miriam ir kitoms moterims.

Euforiją keičia depresija. Pasaulis, rodos, mažėja, traukiasi, slegia jos kūną traiškančiu svoriu [...] Kartais ji jaučiasi pasiruošusi pareikalauti savo žemės dalies, paskui tas įkarštis nuslūgsta, ją suima liūdesys ir ji net susigėsta, kad kažkuo patikėjo (178)

Auklę slegia ne tik motiniško darbo našta, bet ir didelis neteisybės, diskriminacijos jausmas. Ji atiduoda visą save, net jaučiasi neįvertinta, ji lieka nematoma, viskas, ką ji daro dėl šeimos, tai tarsi savanoriška veikla, už kurią ji negauna papildomo atlygio. Jos gebėjimas rūpintis vaikais suvokiamas kaip įgimtas, natūralus ir nereikalaujantis didelių pastangų. Luizos atsidavimo šiam darbui rezultatas – didelės asmeninės problemos, susijusios tiek su sveikata, tiek su finansais.

Uždarytai Masė šeimos bute, jai kartais pasirodydavo, kad ji eina iš proto. Prieš kelias dienas ant jos skruostų ir riešų iššoko raudonos dėmės. (102)

Su finansais susijusios problemos, atidžiai slepiamos, bet vėliau paaiškėja, kad Luiza turi didelių skolų ir jai gresia prarasti savo namus. Ji rūpinasi kitų namais, bet rizikuoja pati tapti bename.

Kaip sužinome iš romano, pati Luiza turi dukrą. Pagrindinė jos darbo auklė priežastis – skurdas, tai ta pati priežastis ir dėl kurios ji negali jaustis laiminga dirbdama jį darbą. Ji nuolat jaučiasi nepilnavertiškai, nestabiliai dėl savo finansinės ir socialinės padėties, ji jaučiasi savo gyvenimą iššvaisčiusi mažai apmokamam darbui ir nesulaukusi jokio pripažinimo. Taigi iš romano „Lopšinė“ sužinome, kad motinystės institucijos keliami reikalavimai motinoms, siejami su tuo, kad visos moterys turi įgimtą motinystės instinktą ir tarsi užkoduotą vidinį norą nuolat rūpintis vaikais, jausti jiems pastovią, nesavanaudišką meilę, yra aktualūs ne tik biologinėms motinoms, bet ir kitoms moterims, atliekančioms motinystės darbą, šiuo atveju – auklėms. Tai turi neigiamų pasekmių jų savijautai, jų psichinei, fizinei, finansinei ir socialinei būklei.

Černiauskaitės romane „Šulinys“ matome panašią motinos Juditos būseną, susijusią su jos motiniško darbo pareigų vykdymu. Judita – mokytoja, dirbanti mažo miestelio mokykloje, ji gyvena šalia savo mylimo vyro, kuris turi kitą žmoną ir šeimą. Moteris viena

augina dukrą ir nors tekste nėra tiesiogiai kalbama apie jos tėvą, yra gausu nuorodų, leidžiančių daryti prielaidą, kad tai – kaimynystėje gyvenantis vyras, su kuriuo juos siejęs romantiškas ryšys, tačiau nutrūkęs dėl kitos moters, su kuria jis sukūrė naują šeimą. Romane Judita nuolat išgyvena dėl nelaimingos meilės. Ji jaučiasi vieniša. Ne tik dėl to, kad negali tęsti santykių su savo mylimuoju, kuris visą laiką yra visai šalia, bet kartu – labai nutolęs, nes jų meilė – uždrausta. Tačiau ir dėl to, kad ant jos pečių yra visas su motinyste, vaiko auginimu susijęs darbas. Ji viena augina savo dukrą Rasele, pati jas abi išlaiko finansiškai, visą dėmesį, rūpestį skiria jai. Judita viduje slepia savo jausmus, aistrą vyrui, nes vienintelis jos rūpestis turi būti dukra, visa meilė skirta jai. Tekste kalbama tiek apie psichologinę, tiek ir fizinę naštą, sukeltą motiniško darbo. Moteris visiškai pamiršta save, nebesirūpina savimi:

Dieve, kuris laikas taip gelia rankas, o tik dabar pastebėjau...Raudonos kaip virti vėžiai, et, negaila, gal ir gerai, kad gelia, taip man ir reikia (37)

Dabar tik skalbsiu ir miegosiu... skalbsiu ir miegosiu... Kol kas nors atsitiks, Viešpatie, kaip noriu visa tai baigti, įlįsti kur nors, į kokį urvą, kaip žebenkštis, Dieve, kaip man gelia rankas (38)

Romane jaučiasi užslėpta savidestrukcija, visas dėmesys, laikas ir jėgos nukreiptos į rūpinimąsi savo vaiku. Ilgainiui, Judita pradeda jausti neapykantą, pyktį savo dukrai, ji nori ją palikti, pabėgti, gyventi savo gyvenimą, atsikračiusi buities, susijusios su motinišku darbu ir jo keliamu nuovargiu bei vienatvės jausmu. Moteris galvoja apie pabėgimą kuo toliau nuo šios jai didelę naštą sukeliančios kasdienybės, nori dukrą palikti su rašteliu kaimynei, arba tėvui, kuo toliau atsikratyti šių, ją į neviltį, o tuo pačiu, ir fiziologinį skausmą varančių pareigų.

Dieve, ko tas vaikas vis čirškia, nebegaliu, nori ir nori iš manęs, po kąsnelytį ji mane ištisai, nuo ryto iki vakaro ir pernakt, miegodama vis ko nors reikalauja, nebegaliu daugiau, kaip gelia (39)

Judita nori izoliuoti save nuo viso pasaulio, likti viena, jai neteikia džiaugsmo motinystė. Moteris pradeda labai pikta ir šalta elgtis su savo dukra, bet tuo pačiu, kaltina save, kad jai kyla tokios mintys, priešiškos savo vaikui. Judita nuolat kaltina save dėl to, kad nebesugeba atsiduoti motiniškam darbui, kad jaučia aistrą vyrui, kad ta aistra jai atrodo svarbesnė ir už rūpestį vaiku, kad meilė vyrui stipresnė, nei jos dukrai.

To ledinio vandens, kuris užšaldė man įsčias, kad jos daugiau nebegeistų, neužderėtų, esu dabar kaip šaldyta menkė, paliesk, dukra, gal pati suprasi, kad toks vanduo – pražūtis, mūsų norai mus pražudo. (41)

Judita jaučia didelį ambivalentiškumą. Nors ir rūpinasi savo dukra, tačiau jai jaučia neapykantą, kaltina save dėl jos gimimo, dėl aistros, jaustos vyrui.

Taigi motiniškas darbas kūrinuose aprašomas, kaip sudėtingas, visuomenės, kultūros primestas lūkesčių rinkinys, kuris realybėje yra labai sunkiai įgyvendinamas. Motiniškas darbas, susijęs su intensyvia motinyste, kaip matome iš tekstų, reikalauja itin didelio pasiaukojimo, kuriam moteris paprastai yra nepasiruošusios. Iš moters paprastai reikalaujama, kad ji turėtų įgimtą polinkį besąlygiškai mylėti ir rūpintis vaikais. Šis reikalavimas susijęs su nesavanaudiškumo nuostata, moteris, todėl suvokianti save kaip atskirą individą, turintį savus jausmus, siekius, norus ir aistras jaučiasi kalta. Tas kaltės jausmas gali turėti neigiamos įtakos ne tik sau, bet ir aplinkiniams ir pačiam auklėjimo procesui. Užslėpti jausmai dažnai pasireiškia neigiamai, moteris gali pradėti elgtis deviantiškai ir sukelti daug žalos. Motinystės darbas ir su juo susiję lūkesčiai yra ne tik biologinių motinų, bet ir auklių problema, nes iš jų tikimasi to paties, kad jos pasiaukos šioms pareigoms, atiduodamos visą save. Dėl nuostatos, kad motinystės instinktas yra įgimtas visoms moteris, tikimasi, kad nepaisant tiesioginio ryšio su vaiku, kiekviena moteris yra pajėgi nesavanaudiškai jį mylėti, aukoti vardan jo savo psichinius, socialinius, finansinius, fiziologinius resursus.

Išvados

Motinytė nėra tik individuali kiekvienos motinos patirtis, tai yra ir socialinių normų konstruktas, kuris leidžia įsitvirtinti patriarchalinės visuomenės nuostatomis, sukuriama tam tikras taisyklės, lūkesčius. Gyvename neoliberaliais, postfeministiniais laikais, kuomet motinytė pasitelkiama kaip priemonė, palanki konkurencingos ekonomikos vystymuisi, sukuriama iliuzija, kad moterys yra išsilaisvinusios, iškovojusios lygybę ir gali jaustis lygiavertėmis su vyrais, feminizmo tikslai yra pasiekti.

Motinytė kaip ideologija sukuria tokius lūkesčius, kad visos moterys yra gimusios būti motinomis, jos ne tik savo noru turėtų gimdyti vaikus, tačiau turėti ir įgimtas žinias kaip jais rūpintis, prisiimti visą atsakomybę, o svarbiausia – juos besąlygiškai ir nuolat mylėti. Realybėje motinytė yra ambivalentiška, moterys, kaip ir visi žmonės, jaučia tiek teigiamas, tiek ir neigiamas emocijas, tačiau turi blogas emocijas slėpti. Užgniaužtos, nekontroliuojamos emocijos gali turėti ir tragiškų pasekmių, kurios yra aprašytos romanuose „Lopšinė“ ir „Šulinys“. Šiuose romanuose analizuojamas vienas žiauriausių padarinių – vaikžudystė. Infanticido motyvas gyvas literatūroje nuo senų laikų, dar Antikos laikais sukurtas Medėjos mitas. Motinytės vaizdavimas pakito suteikus balsą pačioms motinoms. Rašytojos Leila Slimani bei Laura Sintija Černiauskaitė, pačios būdamos motinomis, kūriniuose analizuoja vidinius moters išgyvenimus, auginant vaikus, motinų ambivalentiškumą pateikia ne kaip demonizuojamą, patologiškas elgesį, bet kaip natūralų psichologinį atsaką į patriarchalinės visuomenės primetamas normas. Kaltės, pavydo, neteisybės jausmai yra visoms moterims pažįstamos emocijos, tačiau kūriniuose aprašoma kas gali nutikti, kai tai nebėra kontroliuojama.

Romanuose „Lopšinė“ ir „Šulinys“ motinytė yra įvardijama kaip sunkus darbas, reikalaujantis visiško pasiaukojimo, kuriam moterys ne visada yra pasirengusios. Kūriniuose motinos aprašomos, visų pirma, kaip žmonės, turintys asmeninį gyvenimą, savus tikslus, jaučiantys įvairias emocijas, tačiau motinytės institucija dėl to jas priverčia jaustis kaltomis. Romanuose vaizduojama kaip patriarchalinės nuostatos gali iššaukti deviantišką motinų elgesį.

Taigi kūriniuose analizuojamas kultūrinėje savimonėje veikiantis patriarchalinis motinytės mechanizmas, analizuojama atskirtis tarp motinytės, kaip asmeninės patirties ir

socialinių normų nustatytų rėmų, kurie įrodo, kad motinos negali jaustis kaip savarankiški individai ir vidinė kova prieš primetamu lūkesčius, gali iššaukti tragiškus padarinius.

Summary

Motherhood is not only an individual woman's experience, it is also a culturally formulated, patriarchal system. It is an institution that undermines a woman's potential and allows her to be controlled. Motherhood is a subject that is increasingly being analysed in fiction from a female perspective, giving a voice to mothers themselves.

This thesis is a comparative study, and the comparison is made between one of the most important works on the theme of motherhood in women's literature in French, the novel "Lullaby" (2016) by the Moroccan author Leila Slimani, who lives in France, and the novel "Šulinys" (2018) by the Lithuanian writer Laura Sintija Černiauskaitė, who has received great acclaim. Both novels are a creative response to shocking events that suggest existential content, inarticulate experiences and social issues that have not yet been thought through, and that need a wider and more ambivalent space than the media. Both novels therefore create a public discursive space for articulating hitherto marginalised aspects of human experience. This thesis analyses the controversial experience of motherhood, examines what aspects of this experience are actualized and why, and asks what the motif of infanticide symbolises in both novels. It draws on critical theory of motherhood, on the conflict between motherhood as a life experience and motherhood as an institution as discussed by Adrienne Rich, and on the theoretical texts of Elisabeth Badinter, Catherine Rottenberg and Julie Rodgers.

Keywords: motherhood as institution, motherhood as experience, neoliberalism, postfeminism, infanticide, maternal ambivalence

Bibliografija

1. Amott, Teresa; Matthaei, Julie A, *Race, Gender and Work: A Multi-Cultural Economic History of Women in the United States*, Montreal: Black Rose Books, 1991
2. Badinter, Élisabeth, *Le Conflit: La Femme et la mère*, Paris: Flammarion, 2010
3. Beauvoir, Simone de, *Antroji lytis*, Vilnius: Pradai, 1996
4. Brodribb, Somer, *Nothing Mat(t)ers, A Feminist critique of Postmodernism*, North Geelong: Spinifex Press, 1992
5. Brown, Wendy, *States of Injury: Power and Freedom in Late Modernity*, Princeton: Princeton University Press, 1995
6. Brown, Wendy, *Undoing the Demos: Neoliberalism's Stealth Revolution*, New York: Zone, 2015
7. Brown, Wendy, *Neo-liberalism and the End of Liberal Democracy* In *Theory and Event* 7(1):37–59., 2003
8. Budgeon, S., *The Contradictions of Successful Femininity: Third-Wave Feminism, Postfeminism and 'New' Femininities*” *New Femininities: Postfeminism, Neoliberalism and Subjectivity*, ed. Gill, R. Scharff, C.: 279-292. London: Palgrave Macmillan, 2011
9. Caliskan, Koray; Callon, Michel, *Economization, Part 1: Shifting Attention from the Economy towards Processes of Economization*, *Graft: Economy and Society*, 2009, Nr. 38(3), p. 369-398
10. Carrière, Marie, *Médée Protéiforme*, 2012 Ottawa: Les Presses de l'Université d'Ottawa
11. Daugirdaitė, Solveiga, *Motinystė tarp feminizmo teorijos ir praktikos*, Vilnius : *Feminizmas, visuomenė, kultūra*. 2001, Nr. 3, p. 30-37 6

12. Daugirdaitė, Solveiga, *Rūpesčių moterys, moterų rūpesčiai: Moteriškumo reprezentacija naujausioje lietuvių moterų prozoje*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2000, p. 56.
13. Daujotytė, Viktorija, *Moters dalis ir dalia: Moteriškoji literatūros epistema*, Vilnius: Vaga, 1992, p.77
14. Davis, J. Madison, *The Nightmare Tropes of Three Women Writers: Leïla Slimani, Karen Dionne, and Yrsa Sigurðardóttir*, *World Literature Today*, 1 August 2018, Vol.92(4), pp.10-12
15. Ennis, Linda, Rose, *Intensive Mothering: The Cultural Contradictions of Modern Motherhood*, Toronto : Demeter Press, 2014
16. Ernaux, Annie, *L'Événement*, Paris: Gallimard, 2011
17. Fraser, Nancy, *Fortunes of Feminism: From State-Managed Capitalism to Neoliberal Crisis*, London: Verso, 2013
18. Gill, Rosalind, *Postfeminist Media Culture: Elements of a sensibility*, London: *European Journal of Cultural Studies*, vol. 10(2): 147-166, 2007
19. Giorgio, Adalgisa, *Writing Mothers and Daughters*, New York and Oxford: Berghahn Books, 2002.
20. Harvey, David. *A Brief History of Neoliberalism*. Oxford: Oxford University Press, 2005.
21. Heffernan, Valerie, *Matrilineal Narrative and the Feminist Family Romance'* In: *Hester Baer and Alexandra Merley Hill (eds). German Women's Writing in the Twenty-First Century*. Rochester, NY: Camden House, 2015
22. Hochschild, Arlie; Machung, Anne, *The Second Shift*, New York: Penguin, 2003
23. Kolevinskienė, Žydronė, *Motinstės diskursas lietuvių prozoje : Lauros Sintijos Černiauskaitės Kvėpavimas į marmurą* , Šiauliai: Acta humanitarica universitatis Saulensis. 2008, t. 5, p. 96-104
24. Kristeva, Julia, *Stabat Mater*, Feminizmo ekskursai: Moters samprata nuo antikos iki postmodernizmo. Sudarė Karla Gruodis. Vilnius: Pradai, 1995
25. Lazzari, Laura ; Ségeral Nathalie, *Trauma and Motherhood in Contemporary Literature and Culture*, London : Palgrave Macmillan, 2021

26. Lloyd, Eva; Phoenix, Ann; Woollett, Anne; 1994: *Motherhood: Meanings, Practices and Ideologies* in London-Thousand Oaks-New Delhi: SAGE Publications
27. Looze, Jessica; *Why Do(n't) they leave?: Motherhood and women's job mobility*, Social Science Research, July 2017, Vol.65, pp.47-59
28. *Moterys, darbas, šeima*, Vilnius: VU Lyčių studijų centras, 2008.
29. Negra, D., Tasker, Y., *Introduction: "Feminist Politics and Postfeminist Culture"*, In *Interrogating Postfeminism: Gender and the Politics of Popular Culture*, ed. D. Negra and Y.Tasker: 1-26. Durham and London: Duke University Press, 2007
30. Nelson, Maggie, *The Argonauts*, Graywolf Press, Minneapolis 2015.
31. O'Reilly, Andrea; *From Motherhood to Mothering: The Legacy of Adrienne Rich's Of Woman Born*, New York: State University of New York Press, 2004
32. O'Reilly, Andrea; *Mothers, Mothering and Motherhood Across Cultural Differences: A Reader*, Toronto : Demeter Press, 2014
33. Parker, Rozsika, *Torn In Two: Maternal Ambivalence*, London:Virago, 2005.
34. Podnieks, Elizabeth; O'Reilly, Andrea, *Textual Mothers / Maternal Texts: Motherhood in Contemporary Women's Literatures*, Waterloo, Ont. : Wilfred Laurier University Press, 2010
35. Reingardienė, Jolanta, *Moteryų karjeros ir šeimos dilemos*, Vilnius : Sociologija. Mintis ir veiksmai. 2004, Nr. 1 (12), p. 59-72
36. Rich, Adrienne, *Of Woman Born: Motherhood as Experience and Institution*, New York-London: W.W. Norton&Company, 1986 (1976)
37. Rye, Gill, *Rye Narratives of Mothering. Women's Writing in Contemporary France*, Newark: University of Delaware Press, 2009.
38. Rodgers, Julie (2019) *Deviant Care: Chanson douce and the Killer Nanny*, Australian Journal of French Studies, 57 (3). pp. 381-395
39. Rottenberg, Catherine, *Neoliberal Feminism and the Future of Human Capital*, Signs, 2017
40. Ruddick, Sara, *Maternal Thinking, Toward a Politics of Peace*, Boston: Beacon Press, 1995
41. Slimani, Leila, *Chanson Douce*, Paris: Galimard, 2016

42. Slimani, Leila, *Lopšinė*, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2017
43. Weisberg, D. Kelly, *Applications Of Feminist Legal Theory to Women's Lives: Sex, Violence, Work, and Reproduction*, Philadelphia: Temple University Press, 1996
44. Zhou, Muzhi, *Motherhood, Employment, and the Dynamics of Women's Gender Attitudes*, *Gender & Society*, December 2017, Vol.31(6), pp.751-777

Internetinių prieigų sąrašas

Delfi.lt, 2016, „Vaikus į šulinį įmetęs tėvas - nepakaltinamas“:
<https://www.delfi.lt/news/daily/crime/vaikus-i-sulini-imetes-tevas-nepakaltinamas.d?id=70789440> (žiūrėta 2022-05-23)

Héron C., 2019, „Leïla Slimani: «J’écris sur ce qui me fait le plus peur»“ :
<https://www.letemps.ch/societe/leila-slimani-jecris-me-plus-peur> (žiūrėta 2022-05-22)

Karklelienė E., 2008, „Vaikžudė nuteista iki gyvos galvos“ :
<http://old.skrastas.lt/?data=2008-03-07&rub=1065924812&id=1287647476> (žiūrėta 2022-05-23)

McKenzie C., 2022, „Inside the trial of Louise Woodward: Cold-hearted killer or a victim of flawed justice?“ : <https://9now.nine.com.au/60-minutes/louise-woodward-baby-trial-usa-cold-hearted-killer-or-a-victim-of-flawed-justice/09876cfc-7381-4191-9659-13a2d7b6db67> (žiūrėta 2022-05-20)

Ransom J., 2018, „Yoselyn Ortega, Nanny Who Killed 2 Children, Is Sentenced to Life in Prison“ : <https://www.nytimes.com/2018/05/14/nyregion/manhattan-nanny-sentenced-life.html> (žiūrėta 2022-05-18)